

OSMANLI İDARESİNDE KIBRIS'TA GÖREV YAPAN MÜFTÜLER VE FAALİYETLERİ (1571-1878)*

*Ali Efdal ÖZKUL***

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ta kurmuş olduğu teşkilatlardan birisi de adalılara adalet dağıtılmasına aracılık eden müftülük teşkilatıdır. Kıbrıs adasında faaliyet gösteren müftüler anlaşmazlık durumlarında verdikleri fetvalarla karışık durumların çözülmesine yardımcı olmaktaydılar. Bazı zamanlarda ise verdikleri fetvalar yüzünden adadaki bazı yöneticilerle sorun yaşadıkları da olabiliyordu. Müftüler ilmiye sınıfına mensup olduklarından dolayı Şeriye Mahkemesi'nin başındaki kadı-naiplerin en büyük doğal yardımcılarınıydılar. Kadılar çeşitli davalarda müftülerden fetva almakta ve davayı aldığı fetvaya dayandırarak çözmektedirler.

Kıbrıs'ta görev yapan müftülerin adalı oldukları ve bazı ailelerden birkaç kişinin sırasıyla müftülük yaptıkları görülmektedir. Ayrıca adada görev yapan birçok müftünün asli görevlerinin yanında yaptıkları işlerden dolayı zenginleştikleri belgelerden öğrenilebilmektedir. Bu durum da müftülük makamının cazibesini artırmaktaydı. Bu da kimi zaman diğer resmi görevlilerde olduğu gibi eski ve yeni müftüler arasında çekişme yaşanmasına neden olabilmekteydi. Müftüler güvenilir kişi olarak kabul edildiklerinden dolayı vekillik, vasilik, nazırlık gibi görevlerde de bulunmuşlardır. Ayrıca belgelerden müftülerin asli görevlerinin yanında ticaret ve çiftçilikle de uğraştıkları öğrenilmektedir.

Sonuç olarak Osmanlı idaresinde görev yapan müftülerin birçok anlaşmazlıklarda başvurulan mercilerin en önemlilerinden birisi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Müftü, fetva, vasi, vakıf, vekil, Kıbrıs

THE MUFTIS AND THEIR ACTIVITIES IN CYPRUS UNDER THE OTTOMAN ADMINISTRATION (1571-1878)

ABSTRACT

One of the organisations that the Ottoman Empire formed in Cyprus was the Mufti organisation in order to distribute justice for islanders. In case of conflicts, the mission of these muftis was to

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi Tarih Bölümü, Lefkoşa-Kıbrıs, El-mek: aeozkul@gmail.com

publish a fatwa in order to help solving those conflicts. However, it is also known that, they had some problems with administrators of the island because of the fatwas they published. They were also naturally assisting Muslim judge (*kadi-naip*), the head of Sharia court (*Şer'i Mahkeme*), because they belonged to *ilmiye* class. Kadi, used to get help from muftis in terms of publishing a fatwa and grounding their decisions in accordance with those fatwa.

The muftis that were serving their duty in Cyprus were from the island and it is obvious that different members of some families have continued the same duty respectively after each other. According to documents, it is known that mufti had the chance to continue doing their own jobs at the same time with their mufti duty. This condition increased the attraction of the mufti position. Sometimes, this situation created problems between changing old and new mufti, just like other officials and created contention between them. Apart from these, they have also participated in positions like proxy and tutelar because they were accepted as trusted persons. Also we learned to the documents muftis are engaged in trade and farming besides their official jobs.

As a result, muftis who served under Ottoman rule in Cyprus, has been one of the most important of the authorities referred to the various disputes.

Key Words: Mufti, fatwa, tutelar (*vasi*), vakf, proxy (*vekil*), Cyprus

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasını fethederek adada kendi adaletli teşkilatını kurmaya başlamasıyla birlikte Kıbrıs'ın sosyal, iktisadî ve siyasî hayatında bir canlanma olmuştu denilebilir. Fetih sonrası yapılan *tahrîr* sonucunda adanın eksiklikleri tespit edilerek bunların çözümü için gerekli önlemler alınmıştır. Bu önlemlerden birisi de Anadolu'dan Kıbrıs adasına nüfus aktarılmasıdır. Anadolu'dan yapılan göç hareketi sonrasında adada birbirine dengeli iki toplum (Müslüman-gayrimüslim) yaratılmaya çalışılmıştır.¹ Osmanlı Devleti idarecilerinin bir başka amacı ise adadaki her türlü adaletsizliği ve angaryayı önlemektir. Bunun için de adada kurduğu teşkilatlardan birisi de adalet dağıtan Şer'i Mahkemelerdir.

Şer 'i Mahkeme'nin başında bulunan kadıların esas görevleri olan yargının yanında birçok idarî görevleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında, bugün belediyelerin dolayısıyla da zabıtalardan yaptığı çarşı ve pazar yerleri ile buralarda satılan ürünleri denetlemek sayılabilir. Ayrıca kadıların diğer görevlerinden birkaçı ise köle azadı, vasiyetnamelerin düzenlenmesi, terekelerin taksimi, alım satım, kira, vekâlet, rehin, nikâh akitleridir. Yukarıda sayılan görevler düşünüldüğünde kadıların, kazaî, idarî, mülkî, askerî görevler üstlendikleri görülmektedir. Böylece kadı, yargı ve yürütmeyi kendisinde birleştirmiş oluyordu.²

Kadılar, idarelerindeki kazaları, doğrudan kendisine bağlı veya dolaylı olarak kendisine karşı sorumlu olan çok sayıda personel ile birlikte yürütmektedirler.³ Osmanlı Devleti'nde

¹ A. E. Özkul, *Kıbrıs'ın Sosyo-Ekonomik Tarihi, 1726-1750*, Ankara 2010, s. 39-42.

² M. A. Aydın, "Osmanlıda Hukuk", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1994, I, 397 vd.; A. Akgündüz, "İslâm Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, X, 55.

³ M. İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, Cilt I, İstanbul 1994, s. 264 vd.

mahkemelerde alınacak kararlarda, mahkemenin bir çalışanı olmadığı halde, kadılar ihtiyaç duyduklarında müftülerin bilgisine ve görüşüne başvurmaktadırlar. Müftüler, yürütme ve karar yetkileri olmamasına rağmen,⁴ bütün hukuk literatürünü inceleyerek, ortaya çıkan sorunlar hakkında görüş bildiren, ilmiye sınıfına ait kişilerdir. Müftüler, belirli davalarda durumlarını sağlamlaştırmak için hukuk otoritelerine gerek duyan kadılar, memurlar veya özel kişilerin sorularına cevap olarak görüş hazırlamaktadırlar, ki bu görüşe *fetva* denilmektedir.⁵ Müftülerin verdikleri fetvalar, kadılar tarafından sicile kaydedilmektedir. Bunlar davaların çözülmesinde kullanılırdı. Ticaret, vergilendirme, miras paylaşımı vb. konulardaki davalarda ilgili fetvalar, Şer'i Mahkemeye delil olarak sunulmuştur.⁶ Dolayısıyla bireyler arasındaki anlaşmazlıklara ya da çatışmalara ilişkin görüş bildirmeleri nedeniyle müftüler, toplumun anlaşmazlık çözme düzeneği gereksinimini karşılamaya yardımcı bir tür yargısal başvuru kapısıydı. Halk müftüye yanıtını aradıkları din öğretisi konularında başvuruda bildiği gibi, sorunlarında din yada ahlak açısından doğru eylem biçimini öğrenmek için de başvurabilirdi.⁷

Kadılar, resmi olarak tayin edildiği halde, önceleri gerekli özelliklere sahip bir ilmiye mensubu, çevresi tarafından müftü olarak kabul edilirse bu mesleği yapabilmektedir. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde, müftüler de kadılar gibi teşkilatlandırılmaya çalışılmıştır. Şeyhülislamlık makamı, bu teşkilatlanma sonrasında ortaya çıkmış, İstanbul müftüsü, Osmanlı Devleti'nin baş müftüsü, yani şeyhülislamı olmuştur.⁸ Osmanlı Devleti Kıbrıs'ı fethettikten sonra Rumeli kazaskeri, mahkemede Şeriata göre yasal görüş bildirmekle görevli olan müftüyü adaya tayin etmişti.⁹ Kıbrıs adasında görev yapan müftülerin de kadılar gibi Rumeli kazaskerleri daha sonra ise şeyhülislam tarafından atandıkları şer'îye sicillerindeki tayin beratlarından anlaşılmaktadır.¹⁰

Kıbrıs'a müftü olarak atananların hanefî mezhebine göre fetva vermesine ve verdiği fetvaların altına da Kıbrıs adası müftüsü¹¹ veya Lefkoşa müftüsü¹² diye imza atmasına izin verilmişti. Ayrıca müftülerin atama belgelerinde yapacakları görevler belirtilmiş ve bunların dışına çıkmamaları istenmiştir. Bazı belgelerden Kıbrıs'ta görev yapan Lefkoşa kadılarına da bazı dönemlerde Hanefî hukukuna göre fetva vermeleri için izni verildiği anlaşılmaktadır.¹³ Müftülerin yardımcıları arasında müftü tercümanı, müftü katibi, kethüda ile diğer hizmetliler sayılabilir. 10 Temmuz 1607 tarihli belgeden vefat eden Lefkoşa Dizdarı Pervane Ağa'nın yerine Kıbrıs Beylerbeyi Mustafa Paşa tarafından Müftü Sadeddin Efendi'nin kethüdası olan Mahmut Bey'in atandığını öğrenmekteyiz.¹⁴

Kıbrıs adasında görev yapan müftülerden bazılarının müftü olmadan önce naib veya kadı olarak görev yaptıkları sicildeki çeşitli kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1 Nisan 1642 tarihli bir vakıf belgesinde Lefkoşa eski kadısı olan Ahmet Efendi bin Sadeddin Efendi¹⁵ Lefkoşa Müftüsü olarak

⁴ B. Lewis, *İstanbul and the Civilization of the Ottoman Empire*, Oklahama 1963, s.147 vd.

⁵ B. Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 1994, I, 461.

⁶ M. A. Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında Meclis-i Şer", *Kıbrıs'ta Osmanlılar II*, Lefkoşa 2009, s. 78.

⁷ L. Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul 2005, s. 152.

⁸ Yediyıldız, "Osmanlı Toplumunu", s. 461.

⁹ Ebulula Madin, "Fetva", *İA*, Cilt IV, İstanbul 1977, s. 583 vd.; Erdoğan, "Meclis-i Şer", s.78.

¹⁰ KŞS, 16/108-2. KŞS: Kıbrıs Şeriye Sicilleri, Lefkoşa Şer'î Sicilleri. Burada ilk önce defter numarası verilmiş, daha sonra sırasıyla sayfa sayısı ve hüküm numarası belirtilmiş ve çalışmanın tamamında, sicillere yapılan atıflarda bu yol izlenmiştir.

¹¹ KŞS, 10/16-4.

¹² KŞS, 5/1-2.

¹³ KŞS, 5/1-2.

¹⁴ KŞS, 2/60-1.

¹⁵ Kasım 1633'ten önce Lefkoşa kadısıydı. M.A. Erdoğan, "Girne Mili Arşivinde Korunan 1633 Tarihli Bir Mülkname: Lefkoşa Kadısı Sadeddin Efendi Oğlu Ahmet Efendi Mülkü", *Kıbrıs'ta Osmanlılar II*, Lefkoşa 2009, s.70-72.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

kişilerin kullanılabilmesi belirtilmişti.²⁷ Bunun yanında Kıbrıs adasındaki bazı yerel davalarda da müftülere şahit olarak da rastlamaktayız. Girne'nin Karaman köyünden Anderya oğlu Yorgi'nin Müslüman olarak Mehmet ismini almıştır. Yorgi'nin Müslümanlığa geçtiğine şahitlik edenlerden birisi de ilgili tarihte Kıbrıs müftüsü olan es-Seyyid Mehmet Hasib Efendi'dir (4 Ekim 1812).²⁸ Ayrıca Lefkoşa Şer'i Mahkemesi'nde görülen davaların bir kısmının *Şuhudu'l-hal* kısmında Kıbrıs'ta görev yapan müftülerin isimlerine de rastlamaktayız.

Bazı dönemlerde adadaki diğer görevlilerle birlikte Kıbrıs müftüsü de dini görevlerini yerine getirmek için kutsal topraklara gitmekteydi. Ancak bu yolculuğa çıkmadan önce seyahat edeceği geminin güvenilir olup olmadığını da araştırmaktaydı. Hacca gitmeye niyet eden Lefkoşa (Kıbrıs) müftüsü Abdurrahman Efendi ile Lefkoşa'dan Sufizade Mahmut Çelebi, İbrahim Çelebi, İbrahim Subaşı ve diğerlerinin yolculuk yapacakları Tuzla İskelesi'ndeki Santakroz isimli Flemenk bandıralı kalyonun güvenilirliğini Tuzla Flemenk Balyosu Tüccar Antonyo'dan sorgulamışlardır (10 Kasım 1636).²⁹

Kıbrıs'ta görev yapan birçok yöneticinin yerli olması devletin adadaki otoritesini zaman zaman zora sokabilmekteydi. Bunun üzerine İstanbul'daki idareciler adadaki resmî görevlileri değiştirerek merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışmaktaydılar. 22 Eylül 1748 tarihli kayıta İstanbul'daki idareciler Kıbrıs adası yönetiminin önceden olduğu gibi Sadrazamlara has tayin edilerek onların atayacağı kimseler tarafından idare edilmedikçe adada huzur ve rahatın tam olarak sağlanamayacağını düşündüklerinden, adada kargaşa çıkmasına sebep olan naib ve müftünün görevlerinden alınarak yerli kapıkullarından Süleyman'ın Kıbrıs Mütesellimliği'ne tayin edildiği bildirilmektedir.³⁰

Kıbrıs adasının önemli görevlilerinden birisi olan müftü efendi adada narh verilirken fiyatları belirleyen heyetin içerisinde de yer aldığı 19 yüzyıl belgelerinde görülmektedir. 17 Aralık 1811 tarihinde Kıbrıs Müftüsü Hüseyin Efendi, Lefkoşa Miralayı Seyyid Hüseyin Ağa ve diğer ileri gelenler ile esnaf istişare ederek çeşitli gıda maddelerine narh verilmiştir.³¹ 23 Ocak 1814 tarihinde bu sefer *haffâflara* (ayakkabıcı) Kıbrıs Muhassılı Seyyid Mehmet Emin Efendi, müftü es-Seyyid Hasan Efendi, Miralay-ı Lefkoşa es-Seyyid Hüseyin Ağa, Yeniçeri Ağası Hüseyin Ağa ve Yeniçeri kethüdası Hüseyin Ağa tarafından oluşturulan bir heyet tarafından narh verilmiştir.³²

Birçok alanda topluma öncülük eden müftülere çeşitli hayır işlerinde de rastlamaktayız. Bunlardan biri de Kıbrıs'ta 1734 yılında meydana gelen büyük depremde hasar gören Lefkoşa'daki Ayasofya Camisi'nin (Selimiye) tamiri için hayır sahiplerinden para toplandığı sırada olmuştur. Bu sıralarda Kıbrıs'ta müftülük yapan es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi de caminin tamiri için 100 kuruşluk katkı yapmıştır (5 Kasım 1736).³³

Tanzimat Fermanı sonrası yapılan yeni düzenlemede eyaletlerde kurulan taşra meclislerindeki görevliler arasında müftü efendiye de yer verilmişti. Kurulan muhassıllık Meclisi, muhassıl ile yine merkezi hükümetçe muhassılın yanına verilen iki katibin yanında, ilgili yerin kadısı, müftüsü, umur-ı zaptiye amiri, Müslüman ileri gelenlerinden dirayetkar ve iyi halli dört kişi

²⁷ KŞS, 28/138-1.

²⁸ KŞS, 28/1-1.

²⁹ KŞS, 4/172-3.

³⁰ KŞS, 16/148-1.

³¹ KŞS, 27/166-4.

³² KŞS, 28/138-1.

³³ KŞS, 15/104-1.

ve meclisin kurulduğu bölgede gayrimüslim halk varsa bunları temsilen ruhani liderleri ve iki kocabaşı olmak üzere 13 kişiden oluşacaktır.³⁴

1876 yılına gelindiğinde, Kıbrıs İdare Meclisi'nin kompozisyonu, Mutasarrıf (Tosun Paşa), Naib (Mehmet Şevki), Müftü (es-Seyyid Abdullah Mehmet Raci), Başpiskopos (Makariyos), Muhasebeci (Ahmet Hamdi), Tahrirat Müdürü, Evkaf Muhasebecisi ile seçimle iş başına gelen iki Müslüman (Mustafa Fuat, es-Seyyid Mehmet) ve iki gayrimüslim (Gavril Hristofaki, Yorgaki Mihailidi) üyeden oluşmaktaydı.³⁵

Müftü Atamaları

Kıbrıs adasında görev yapan müftülerin bazı dönemlerde sık sık değiştirildikleri belgelerden anlaşılmaktadır. Diğer görevliler arasında var olan çekişmenin müftüler arasında da olduğu görülmektedir. Ayrıca birçok alanda olduğu gibi müftülük makamı da babadan oğluna geçmekteydi. Hatta bazı devirlerde aynı aileden iki kardeş müftülük yapabilmekteydi.³⁶ Zaman zaman ölen müftünün yerine Şeyhülislam tarafından yenisi atanıncaya kadar görevden alınan eski müftü vekalet edebilmekteydi. Kimi dönemlerde ise halkın şikayeti üzerine müftüler de görevlerinden alınabilmekteydiler. Daha önce de belirtildiği üzere birçok belgede yeni ve eski müftü birlikte şahitlik yaparken zikredilmekteydi.

Belgelerden anlaşıldığı üzere Kıbrıs adasında görev yapan ilk müftü Lefkoşa'da ikamet eden Ekmeleddin Efendi idi.³⁷ Erdoğan'a göre, Osmanlı hükümetlerinin uyguladığı Türkleşme ve İslamlaşma politikası nedeniyle yetkisi hayli sınırlı olmasına karşın, Kıbrıs müftüsü ada içinde özel bir önem kazanmıştır. 1593 ile 1608 yılları arasında sırasıyla Mehmet Efendi³⁸ ile Sadeddin Efendi'nin müftü olarak çalıştıkları sicillerden belgelenebilmektedir.³⁹ Ayrıca sicildeki kayıtlardan Sadeddin Efendi'nin Ekmeleddin Efendi'nin oğlu olduğunu öğrenmekteyiz. Sadeddin Efendi'nin oğlu Ahmet Efendi'de bir dönem müftülük yapmıştır.⁴⁰ Müftülerle ilgili tablo incelendiğinde zaman zaman müftüler arasında büyük bir çekişme olduğu ve eski müftü ile yeni müftünün devamlı olarak birbirlerini merkeze şikayet ettikleri anlaşılmaktadır.

Örneğin Kıbrıs'ta fetva verme yetkisi 22 Mayıs 1720 tarihinde Menteşzade Efendi'nin bazı uygunsuz davranışları İstanbul'a bildirildiğinden dolayı Şeyhülislam es-Seyyid Abdullah Efendi tarafından Menteşzade'den alınarak eski müftü Mehmet Efendi'nin kardeşi es-Seyyid Mustafa Efendi'ye verilmiştir.⁴¹ Kıbrıs Müftüsü Seyyid Ömer'in fetva verme yetkisinin elinden alınarak bu emrin muhatabına verilmişti (30 Aralık 1720).⁴² İlgili mektuptan anlaşıldığı üzere Seyyid Ömer daha önceden görevden alınmıştır.

Belgelerden anlaşıldığı üzere Müftü Ömer'in görevden alınması konusunda bir sorun meydana gelmiştir. Şeyhülislam Abdullah Efendi bu konuyla ilgili Kıbrıs'a üç mektup yazdığını belgelerden öğrenmekteyiz. Bunun yanında 1720-1726 yıllarına ait belgelerde müftü olarak Ömer Efendi'nin adı geçmektedir.⁴³ 1727 yılında ise müftü olarak Ahmet Efendi ibn-i es-Seyyid Ömer

³⁴ H. İncalcık, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *Belleten*, XXVIII (112), Ankara 1964, s.626; H. Samani, *Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 28.

³⁵ Samani, agt, s. 37. BOA. İ.DH. 50606, (5.7.1876);BOA. YEE. 68/12, (Ocak 1877).

³⁶ KŞS, 10/16-4.

³⁷ H. Sahillioğlu, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ın İlk Yılı Bütçesi", *Belgeler*, IV/7-8, Ankara 1967, s. 17.

³⁸ KŞS, 1/291-1.

³⁹ Erdoğan, "Meclis-i Şer", s. 78.

⁴⁰ KŞS, 6/167-1.

⁴¹ KŞS, 10/16-4.

⁴² KŞS, 10/132-2; KŞS, 10/143-2.

⁴³ KŞS, 11/4-1; KŞS, 11/30-1; KŞS, 11/30-2; KŞS, 12/115-1.

Efendi⁴⁴, 1729'da es-Seyyid Mustafa Efendi ibn-i es-Seyyid Ömer Efendi⁴⁵'nin adlarına rastlamaktayız. 17 Kasım 1729 tarihindeki belgeden ise es-Seyyid Ömer Efendi ibn-i Cafer Efendi'nin öldüğü anlaşılmaktadır.⁴⁶ 1732 Nisan'ından itibaren ise aralıklarla 27 Şubat 1750⁴⁷ tarihine kadar adada Müftizade es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi'nin müftülük yaptığını görmekteyiz.⁴⁸

Bazen müftüler görev başında iken ölüyorlar ve yerlerine ya eski müftü ya da uygun biri atanıyordu. 9 Aralık 1760 tarihinden itibaren Kıbrıs müftüsü olan es-Seyyid Abdurrahman Efendi 14 Aralık 1779 tarihinde ölümü üzerine yerine es-Seyyid Hüseyin Efendi atanmıştır.⁴⁹ Ancak es-Seyyid Hüseyin Efendi'den halkın memnun olmaması üzerine 13 Kasım 1784 tarihinde onun yerine Müftizade es-Seyyid Abdullah Efendi'nin Lefkoşa müftülüğüne tayin edilmiştir.⁵⁰ Yapılan bu değişiklik sonucunda müftüler arasında bir çekişmeyi de beraberinde getirdiği görülmektedir. Yapılan değişiklikten birkaç ay sonra 30 Nisan 1785 tarihinde değişiklik tekrar hatırlatılmaktadır. Kıbrıs müftülüğüne es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin yerine es-Seyyid Abdullah Efendi'nin getirildiği tekrarlanmıştır.⁵¹ 12 Temmuz 1790 tarihinde ise bu sefer de Kıbrıs müftülüğüne el-Hac Abdullah Efendi'nin yerine eski müftü el-Hac Hüseyin Efendi atanmıştır.⁵²

Bir başka görev başında ölüm sonrasında belgelerden anlaşıldığı üzere Hüseyin Efendi müftülüğten alınmış olmasına karşın Kıbrıs müftüsü Ali Efendi'nin ölmesi üzerine tekrar bir şans elde etmiş ve 2 Mart 1795 tarihinden itibaren Kıbrıs Müftülüğü'ne yine tekrar tayin edilmiştir.⁵³ Yaklaşık iki yıllık bir müftülüğten sonra 30 Kasım 1796 tarihinde Lefkoşa Müftüsü Hüseyin Efendi azledilip yerine es-Seyyid Mehmet Efendi atanmıştır.⁵⁴ Belgelerden anlaşıldığı üzere Hüseyin Efendi söz konusu yıllarda müftülük için her zaman bir alternatif olmuştur. Nitekim 25 Kasım 1797 tarihinde Lefkoşa Müftülüğü'nden alınan Mehmet Efendi'nin yerine tekrar eski müftü Hüseyin Efendi müftülüğe gelmeyi başarmıştır.⁵⁵

Hüseyin Efendi'nin son atanmasından sonra ne zaman görevden alındığı tespit edilememesine karşın eski müftü Mehmet Efendi'nin adı 8 Şubat 1803 tarihli belgelerde Lefkoşa müftüsü olarak geçmektedir. Hatta merkezden gönderilen 29 Ağustos 1803 tarihli resmi atama belgesinde Lefkoşa müftüsü Seyyid Mehmet Efendi'nin müftü olarak göreve devam etmesi istenmiştir.⁵⁶ 28 Eylül 1804 tarihinde ise Seyyid Mehmet Efendi'nin göreve resmen atandığını görmekteyiz.⁵⁷ Belgelerden anlaşıldığına göre Seyyid Mehmet Efendi 11 Şubat 1808 tarihinde görevden alınana dek müftülük yapmıştır. İlgili tarihte Kıbrıs Müftüsü Seyyid Mehmet Hasip Efendi görevden alınarak yerine Şeyhülislam Efendi tarafından Hüseyin Zühtü Efendi getirilmiştir.⁵⁸ Böylece daha önce olduğu gibi bir eski yeni müftü çekişmesi oluşmuştur. Sicildeki 25 Temmuz 1808 tarihli bir atama belgesinde ise Kıbrıs Müftüsü es-Seyyid Mehmet Hasip

⁴⁴ KŞS, 13/12-1.

⁴⁵ KŞS, 13/147-1.

⁴⁶ KŞS, 13/222-1.

⁴⁷ KŞS, 16/166-2.

⁴⁸ KŞS, 14/47-3; KŞS, 15/ 4-1; KŞS, 15/4-5; KŞS, 15/167-2; KŞS, 16/108-2; KŞS, 17/49-5; KŞS, 16/166-2.

⁴⁹ KŞS, 20/146-1.

⁵⁰ KŞS, 21/20-4.

⁵¹ KŞS, 21/39-1.

⁵² KŞS, 21/169-1.

⁵³ KŞS, 21/295-1.

⁵⁴ KŞS, 21/334-2.

⁵⁵ KŞS, 21/364-3.

⁵⁶ KŞS, 24/35-1.

⁵⁷ KŞS, 24/75-1.

⁵⁸ KŞS, 26/68-2.

Efendi'nin görev süresinin uzatıldığı belirtilmektedir.⁵⁹ 11 Haziran 1809 tarihinde es-Seyyid Mehmet Hasip Efendi görevden alınmış ve yerine eski müftü Hüseyin Zühtü Efendi getirilmiştir.⁶⁰ Yaklaşık bir yıl sonra 29 Eylül 1810 tarihinde ise bu sefer de Lefkoşa Müftüsü Hüseyin Efendi azledilerek yerine Müftüzade Mehmet Hasip Efendi tayin edilmiştir.⁶¹ Ancak daha sonraki 1811 Nisanındaki belgelerden itibaren Hüseyin Efendi'nin müftü olduğu anlaşılmaktadır. 20 Ağustos 1812 tarihinde Lefkoşa Müftüsü Hüseyin Efendi vefat ettiğinden Şeyhülislam'dan emir gelene kadar bu vazifeyi Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin yürütmesi kararlaştırılmıştır.⁶² 27 Nisan 1865 tarihinde ise Müftü Hüseyin Zühtü Efendi ibn-i Hacı Mehmet Ağa'ya kardeşinden kalan mirası ilgili tarihte ölmüş olduğundan dolayı oğlu aldığı görülmektedir.⁶³

12 Eylül 1812 tarihinde ise Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin Şeyhülislam tarafından resmen müftülük görevine getirildiği anlaşılmaktadır.⁶⁴ Kaynaklar bize Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin ölene kadar görevde kaldığını göstermektedir. Şeyhülislam Dürrizade es-Seyyid Abdullah Efendi vefat eden Kıbrıs Müftüsü Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin yerine 27 Eylül 1813 tarihinde Menteşizade Seyyid Hasan Efendi'yi tayin etmiştir.⁶⁵ Lefkoşa Müftüsü Menteşizade Efendi (Hasan Efendi) uygunsuz davranışlarından dolayı görevden alınmış ve yerine 13 Ocak 1815 tarihinden itibaren Müftüzade Mustafa Efendi Şeyhülislam Dürrizade es-Seyyid Abdullah Efendi tarafından müftü olarak tayin edilerek Lefkoşa müftüsü olarak fetva vermesi uygun bulunmuştur.⁶⁶ Böylece 1815 Ocak'ından itibaren yeni bir müftü çekişmesi başlamış oluyordu. Nitekim birkaç ay sonra 21 Ekim 1815 tarihinde ise Seyyid Hasan Efendi müftülük makamına tekrar sahip olmuştur.⁶⁷ Hasan Efendi Kıbrıs müftülüğünü 1824 yılı Ekim'inin 23'üne kadar yapmıştır. Ancak ilgili tarihte Lefkoşa Müftüsü Seyyid Hasan Efendi görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle Şeyhülislam Mekkizade Mustafa Asım tarafından azledilip yerine 23 Ekim 1824 tarihinde Müftüzade es-Seyyid Mustafa Arif Efendi atanmasına engel olamamıştır.⁶⁸ 3 Temmuz 1827 tarihindeki kayıttan es-Seyyid Hasan Efendi'nin tekrar Kıbrıs müftüsü olduğunu öğrenmekteyiz. Hasan Efendi'nin bu kez müftülüğü yaklaşık bir yıl sürdüğü belgelerden anlaşılmaktadır. 29 Haziran 1828 tarihinde Şeyhülislam Yasincizade es-Seyyid Abdülvehhab Efendi tarafından azledilen Kıbrıs Müftüsü Menteşzade Hasan Efendi'nin yerine Ahmet Hulusi Efendi tayin olunmuştur.⁶⁹ 31 Mart 1841 tarihinde es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi tekrar Kıbrıs müftüsü olmuş ve belgelerden anlaşıldığı üzere 1843 yılı Martına kadar bu görevde kalmıştır.⁷⁰ Ayrıca 02 Mart 1849 tarihli sicildeki bir kayıttan Ayasofya Mahallesi sakinlerinden olan Müftü Hasan Hilmi Efendi ibn-i İsmail'in müftü olmadığı bir sırada 4 Mayıs 1848'de ölmüş olduğu anlaşılmaktadır.⁷¹ Tablo incelendiğinde gerek es-Seyyid Ahmet Hulusi Efendi gerekse de Mehmet Raci Efendi'nin müftülüklerinde herhangi bir çekişme olmadığı hatta es-Seyyid Ahmet Hulusi Efendi 15 Temmuz 1857 tarihinde görevi sırasında öldüğü görülmektedir.⁷²

⁵⁹ KŞS, 26/114-2.

⁶⁰ KŞS, 27/17-1.

⁶¹ KŞS, 27/114-1.

⁶² KŞS, 28/14-2.

⁶³ KŞS, 47/70-1.

⁶⁴ KŞS, 28/23-1.

⁶⁵ KŞS, 28/120-1.

⁶⁶ KŞS, 28/242-1.

⁶⁷ KŞS, 29/33-2.

⁶⁸ KŞS, 31/88-1.

⁶⁹ KŞS, 33/58-1.

⁷⁰ KŞS, 38/181-1; KŞS, 39/74-1.

⁷¹ KŞS, 42/9-2.

⁷² KŞS, 44/137-1.

Tablo 1: Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler

Görev Tarihi	Müftünün Adı	Kaynak
Eylül 1594 Temmuz 1595	Müftü Mehmet Efendi	KŞS, 1/286-1 KŞS, 1/126-1
26.05.1607 08.03.1609	Saadeddin Efendi ibn-i Mevlana Ekmeleddin Efendi el-Müftü	KŞS, 2/14-2 KŞS, 2/55-1
01.07.1635 12.10.1635 29.12.1636	Lefkoşa Müftüsü Abdurrahman Efendi	KŞS, 4/111-2 KŞS, 4/118-2 KŞS, 4/196-1
1.04.1642	Müftü Ahmet Efendi bin Sadeddin Efendi	KŞS, 6/167-1
19.12.1647 26.02.1648	Müftü Ali Efendi	KŞS, 1B/35-1 KŞS, 1B/47-3
31.03.1709 09.08.1698 05.11.1699	Müftü Mehmet Efendi ibn-i el-Hac İsmail	KŞS, 7/33-2 KŞS, 6/14-1 KŞS, 6/144-1 KŞS, 8/112-4
29.05.1713	Müftü Mehmet Efendi ibn-i Ahmet öldüğü öğrenilmektedir.	KŞS, 8/26-2
09.03.1714	Eski müftü Hamza Efendi bin Ali	KŞS, 8/87-2
04.05.1714 22.04.1717 12.10.1718 13.05.1720 12.08.1720	Müftü es-Seyyid Ömer Efendi ibn-i es-Seyyid Cafer Efendi	KŞS, 8/92-1 KŞS, 9/27-2 KŞS, 9/52-1 KŞS, 10/24-3 KŞS, 10/34-2
22.05.1720	Kıbrıs'ta fetva verme yetkisinin Menteshâde Efendi'den alınarak eski müftü Mehmet Efendi'nin kardeşi es-Seyyid Mustafa Efendi'ye verilmiştir.	KŞS, 10/16-4
03.12.1720	Es-Seyyid Ömer Efendi el-Müftü be-cezîre-i Kıbrıs	KŞS, 10/67-4
20-29.12.1720	Kıbrıs Müftüsü Seyyid Ömer görevden alınmış	KŞS, 10/132-2
16.01.1721 15.06.1721 23.05.1722 23.10.1722 29.11.1723 03.05.1724 08.03.1725 13.10.1725 19.03.1726 02.07.1729 15.09.1729	Müftü Es-Seyyid Ömer Efendi	KŞS, 10/81-1 KŞS, 10/118-2 KŞS, 11/4-1 KŞS, 11/30-1 KŞS, 11/30-2 KŞS, 11/60-1 KŞS, 11/76-1 KŞS, 12/30-1 KŞS, 11/97-8 KŞS, 12/115-1 KŞS, 13/126-3 KŞS, 13/144-2
17.11.1729	Vefat eden Lefkoşa Müftüsü Seyyid Ömer Efendi bin Seyyid Cafer Efendi bin Seyyid Ömer Efendi terekesi kuruluyor	KŞS, 13/222-1
23.09.1729	Müftü es-Seyyid Mustafa Efendi bin es-Seyyid Ömer Efendi	KŞS, 13/147-1
27.07.1730 08.08.1731 Kasım 1731	Müftü Osman Efendi ibn-i Mehmet Efendi	KŞS, 13/188-1 KŞS, 14/37-2 KŞS, 14/23-5
14.09.1731 23.09.1731 20.12.1731	Müftü Ali Efendi ibn-i Osman Efendi	KŞS, 14/12-2 KŞS, 14/12-1 KŞS, 14/27-4
11.04.1732	Müftü olan Osman yerine Müderris Müftü-zâde Es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi atanmış	KŞS, 14/47-3
22.07.1734	Kıbrıs Müftülüğü'nden alınan Osman Efendi'nin yerine Müftüzade Seyyid Mehmet Aziz Efendi'nin tayin edildiği.	KŞS, 15/4-1
22.07.1735	Müftü es-Seyyid Ömer bin Mehmet Efendi	KŞS, 14/130-4
09.08.1736	Kıbrıs Müftüsü es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi	KŞS, 15/5-5
26.03.1737	Müftüzade Seyyid Mehmet Aziz Efendi'nin Kıbrıs Müftülüğü'ne tayin edildiği	KŞS, 15/4-5
06.03.1737	Müftü es-Seyyid Müftü Mehmet Aziz Efendi	KŞS, 15/19-5
27.05.1741	Müftü es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi; eski müftü el-Hac Osman Efendi	KŞS, 15/130-1
29.09.1742	Müftü es-Seyyid Müftü Mehmet Aziz Efendi	KŞS, 15/167-2

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

03.06.1745		K,SS, 15/124-2
29.06.1745	Müftü Osman Efendi; eski müftü es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi	K,SS, 16/8-3
12.04.1745 07.06.1745 18.08.1745	Eski müftü es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi	K,SS, 17/22-1 K,SS, 16/32-1 K,SS, 16/85-1
20.11.1745	Müftü es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi	K,SS, 16/28-1
24.02.1746	Müftü Osman Efendi	K,SS, 16/140-1
15.04.1746	Seyyid Mehmet Aziz	K,SS, 17/49-5
Aralık 1746	Kıbrıs Müftüsü Seyyid Mehmet Aziz Efendi'nin görev süresinin uzatıldığı.	K,SS, 16/108-2
12.03.1748	Müftü es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi ibn-i es-Seyyid Ömer Efendi, eski müftü el-Hac Osman Efendi ibn-i Mehmet Efendi	K,SS, 17/90-1 K,SS, 17/97-1
27.02.1750	Seyyid Mehmet Aziz Efendi'nin Kıbrıs Müftülüğü'ne tayin edildiği.	K,SS, 16/166-2
05.04.1757 05.07.1757 10.02.1758	Kıbrıs Müftülüğü'ne yeniden Şeyh Tıflı Mustafa Efendi'nin tayin edildiği.	K,SS, 18/16-2 K,SS, 18/18-2 K,SS, 18/10-3
09.12.1760 27.12.1761 09.08.1766 20.09.1766 24.11.1769 27.05.1770 05.09.1771 03.07.1771	Kıbrıs müftüsü es-Seyyid Abdurrahman Efendi El-Hac Abdurrahman Efendi	KKV, 13-6 KV, 57-1 K,SS, 18/65-2 K,SS, 19/14-2 K,SS, 19/14-1 K,SS, 19/15-2 K,SS, 19/140-1 K,SS, 20/10-1 K,SS, 20/57-1 K,SS, 20/54-1
14.12.1779	Kıbrıs Müftüsü Seyyid Abdurrahman ölümü üzerine yerine Seyyid Hüseyin Efendi'nin tayin edildiği.	K,SS, 20/146-1
13.11.1784	Seyyid Hüseyin Efendi'den halkın memnun olmaması üzerine onun yerine Müftü-zâde es-Seyyid Abdullah Efendi'nin Lefkoşa müftülüğüne tayin edildiği.	K,SS, 21/20-4
30.04.1785	Kıbrıs müftülüğüne es-Seyyid Abdullah Efendi'nin yerine; es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin tayin edildiği.	K,SS, 21/27-1
4.11.1785	Kıbrıs müftülüğüne es-Seyyid Hüseyin Efendi'nin yerine es-Seyyid Abdullah Efendi'nin tayin edildiği.	K,SS, 21/39-2
25.04.1790	eski müftü el-Hac Abdullah	K,SS, 21/154-2
12.07.1790	Kıbrıs müftülüğüne el-hac Abdullah Efendi'nin yerine eski müftü el-Hac Hüseyin Efendi'nin tayin edildiği.	K,SS, 21/169-1
16.08.1790	Müftü el-Hac Hüseyin Efendi; eski el-Hac Abdullah Efendi	K,SS, 21/134-2
1.04.1791 30.12.1791 30.01.1795	es-Seyyid el-Hac Hüseyin Efendi	K,SS, 21/184-1 K,SS, 21/211-1 K,SS, 21/297-1
02.03.1795	Kıbrıs müftüsü Ali Efendi'nin ölmesi üzerine Kıbrıs Müftülüğü'ne Hüseyin Efendi'nin tayin edildiği.	K,SS, 21/295-1
05.05.1795 12.02.1796 27.09.1795 21.04.1796 19.07.1796	Hüseyin Efendi	K,SS, 21/313-4 K,SS, 21/314-2 K,SS, 21/309-2 K,SS, 21/322-1 K,SS, 21/327-1
Kasım 1796	Lefkoşa Müftüsü Hüseyin Efendi'nin azl edilip yerine es-Seyyid Mehmet Efendi'nin tayin edildiği.	K,SS, 21/334-2
Şubat 1797 Kasım 1786	Mehmet Efendi	K,SS, 21/339-3 K,SS, 21/337-4
25.11.1797	Lefkoşa Müftülüğünden alınan Mehmet Efendi'nin yerine eski müftü Hüseyin Efendi'nin tayin olunduğu.	K,SS, 21/364-3
29.12.1799	Müftü Hüseyin Efendi	K,SS, 22/83-1
31.12.1799 03.02.1800	Müftü es-Seyyid Mehmet Efendi	K,SS, 22/81-3 K,SS, 22/85-1
14.03.1800 09.10.1800	Müftü Hüseyin Efendi; Müftü Hüseyin Efendi bin Hacı Mehmet Ağa	K,SS, 22/96-3 KKV, 18-4

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

08.02.1803	es-Seyyid Mehmet Efendi.	KŞS, 24/21-1
26.02.1803	es-Seyyid Mehmet Efendi ibn-i el-Hac Hüseyin	KŞS, 24/25-1
29.08.1803	Efendi .	KŞS, 24/35-1
30.05.1803		KŞS, 24/52-1
27.02.1805		KŞS, 26/2-2
05.04.1805		KŞS, 24/83-1
28.05.1805		KŞS, 24/93-1
13.09.1806		KŞS, 26/20-1
17.02.1807		KŞS, 26/23-4
28.09.1806	<i>Kıbrıs Müftülüğü'ne yine Seyyid Mehmet Efendi'nin tayin edilmesi.</i>	KŞS, 24/75-1
28.05.1805	Müftü es-Seyyid Mehmet Efendi	KŞS, 24/93-1.
11.02.1808	Hüseyin Efendi, eski müftü es-Seyyid Mehmet Efendi	KŞS, 26/68-2
13.03.1808	Eski müftü es-Seyyid Mehmet Efendi	KŞS, 26/71-1
14.09.1808	Hüseyin Efendi	KŞS, 26/110-2
25.07.1808	Kıbrıs Müftüsü es-Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin görev süresinin uzatılmıştır.	KŞS, 26/114-1
26.11.1808		KŞS, 26/126-4
18.04.1809	Müftü es-Seyyid Mehmet Hasip Efendi; eski müftü Hüseyin Zühtü Efendi	KŞS, 27/19-1
14.07.1809	Lefkoşa Müftüsü Hüseyin	KŞS, 27/25-1
20.05.1810	Müftü Hüseyin Zühtü Efendi	KŞS, 27/71-1
21.06.1810		KŞS, 40/148-1
11.06.1809	Azledilen Kıbrıs Müftüsü Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin yerine Hüseyin Zühtü Efendi'nin tayin edildiği.	KŞS, 27/17-1
17.09.1810	Es-Seyyid Mehmet Hasip Efendi	KŞS, 27/114-3
29.09.1810	Lefkoşa Müftüsü Hüseyin Efendi'nin azledilerek yerine Müftüzâde Mehmet Hasip Efendi'nin tayin edildiği.	KŞS, 27/114-1
05.04.1811	Müftü Hüseyin Efendi	KŞS, 27/128-2
17.12.1811		KŞS, 27/166-4
30.07.1811	Eski müftü es-Seyyid Mehmet Efendi	KŞS, 27/148-4
29.07.1812	Müftü Menteşzade Hüseyin Ağa	KŞS, 28/212-3
20.08.1812	Lefkoşa Müftüsü Hüseyin Efendi vefat ettiğinden Şeyhülislam'dan emir gelene kadar bu vazifeyi Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin yürütmesi istenmiştir.	KŞS, 28/14-2
12.09.1812	Kıbrıs Müftüsü Hüseyin Efendi'nin ölümüyle görevin Seyyid Mehmet Hasip Efendi'ye verilmiştir.	KŞS, 28/23-1
10.11.1812	Müftü Hüseyin Zühtü Efendi ibn-i el-Hac Mehmet Ağa'nın ölümü	KŞS, 28/34-1
17.02.1813	Müftü Mehmet Hasip Efendi	KŞS, 28/51-1
08.07.1813	Kıbrıs Müftüsü Hüseyin Zühtü	KŞS, 28/111-2
27.09.1813	Vefat eden Kıbrıs Müftüsü Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin yerine Menteşzâde Seyyid Hasan Efendi'nin tayin edilmesi	KŞS, 28/120-1
11.11.1813	Vefat eden Lefkoşa Müftüsü Seyyid Mehmet Hasip Efendi bin Seyyid Hüseyin Efendi	KŞS, 28/126-3
11.11.1813	Menteş-zâde Es-Seyyid Hasan Efendi; Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi; Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi ibn-i İsmail Ağa	KŞS, 28/124-1
23.01.1814		KŞS, 28/138-1
17.03.1814		KŞS, 28/148-3
16.04.1814		KKV, 212-1
18.06.1814		KŞS, 28/181-1
28.11.1814		KŞS, 28/247-2
13.01.1815	Lefkoşa Müftüsü Menteş-zade Efendi'nin yerine Müftüzade Mustafa Efendi'nin tayin edildiği.	KŞS, 28/242-1
27.01.1815	Menteş-zâde Es-Seyyid Hasan Efendi; Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi	KŞS, 28/235-1
15.02.1815		KŞS, 28/240-2
11.03.1815	Müftü Es-Seyyid Mustafa Arif Efendi; eski müftü Hasan Hilmi Efendi	KŞS, 28/253-1
21.10.1815	Müftü Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi, eski müftü Es-Seyyid Mustafa Arif Efendi	KŞS, 29/33-2
29.11.1815		KŞS, 29/34-1
18.12.1815	Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi; Es-Seyyid Hasan Efendi; Menteş-zâde Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi	KŞS, 29/25-1
10.01.1816		KŞS, 29/35-1
		KŞS, 29/36-3

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

30.01.1816 06.09.1816		KŞS, 29/32-1 KŞS, 29/38-1 KŞS, 29/72-1
Ocak 1817	Es-Seyyid Hasan Efendi ibn-i İsmail (Menteşî-zâde es-Seyyid Hasan Efendi), Eski müftü Mustafa Arif Efendi	KŞS, 29/132-1
23.01.1817	Menteşîzade Es-seyyid Hasan Efendi müftü, eski müftü Mustafa Arif Efendi	KŞS, 29/178-1
16.02.1817	Es-Seyyid Hasan Efendi ibn-i İsmail	KKV, 216-1
21.08.1817	Kör Müftü Efendi	KŞS, 29/162-3
04.09.1817	Menteşî-zâde Es-Seyyid Hasan Efendi; eski Müftü Mustafa Arif Efendi	KŞS, 29/169-2
28.10.1817	Es-seyyid Hasan Efendi müftü, eski müftü Es-seyyid Mustafa Efendi	KŞS, 29/191-2
16.11.1817	Es-Seyyid Hasan Efendi hazretleri	KŞS, 29/193-1
06.04.1817 21.08.1819 03.02.1821 12.03.1821 06.05.1821 28.11.1822 14.03.1823	Lefkoşa Müftüsü Menteşîzâde Seyyid Hasan Efendi; Eski müftü Hafız Hacı Mustafa Efendi bin Mustafa	KKV, 219-1 KŞS, 29/170-1 KŞS, 30/103-3 KŞS, 30/100-2 KŞS, 30/109-1 KŞS, 30/182-1 KŞS, 31/17-1
16.03.1823	Hasan Hilmi Efendi	KŞS, 30/182-3
23.10.1824	Lefkoşa Müftüsü Seyyid Hasan Efendi'nin görevini kötüye kullandığından azledilip yerine Müftüzade Seyyid Mustafa Arif Efendi'nin tayin edilmiştir.	KŞS, 31/88-1
20.02.1826 16.11.1826	Müftü Es-Seyyid Mustafa Arif Efendi, eski müftü Es-Seyyid Hasan Efendi	KŞS, 32/1-2 KŞS, 32/70-1
09.12.1826	Es-Seyyid Mustafa Arif Efendi	KŞS, 32/64-1
03.07.1827 06.08.1827 30.12.1827 15.01.1828 09.02.1828	Es-Seyyid Hasan Efendi; Menteşî-zâde Es-Seyyid Hasan Efendi Hâfız Hasan Efendi	KŞS, 33/ 16-1 KŞS, 32/140-1 KKV, 40-1 KKV, 38-1 KŞS, 33/35-1
29.06.1828	Azledilen Kıbrıs Müftüsü Menteşîzâde Hasan Efendi'nin yerine Ahmet Hulûsi Efendi atanmıştır.	KŞS, 33/58-1
12.11.1829	Menteşî-zâde Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi	KKV, 41-1
14.11.1829 05.04.1830	Es-Seyyid Ahmet Efendi	KŞS, 33/196-3 KŞS, 33/172-2
09.12.1830	Eski müftü Es-Seyyid Ahmet Hulusî Efendi	KŞS, 33/152-1
26.08.1836	Müftü Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi	KŞS, 36/81-2
23.11.1836	Kıbrıs eski müftüsü Mustafa Efendi	KŞS, 36/101-1
03.05.1840	Yine sudûrdan Meclis-i Umûr-ı Nâfi'a Müftüsü semâhatlı Mehmet Raci Efendi hazretleri	KŞS, 38/110-1
02.06.1840	Meclis-i Umûr-ı Nâfi'a Müftüsü (Müfettişi) semâhatlı Mehmet Raci Efendi hazretleri	KŞS, 41/49-1
12.08.1840	merhum müftü Es-Seyyid Mehmet Efendi	KŞS, 38/125-1
31.03.1841	Müftü Hasan Hilmi Efendi	KŞS, 38/181-1
02.05.1842	Müftü Menteşîzâde Seyyid Hasan Hilmi Efendi; eski Müftü Mehmet Efendi	KŞS, 39/18-2
20.12.1842 11.03.1843 11.06.1843 06.12.1843 06.01.1844	Es-Seyyid Hasan Hilmi Efendi	KŞS, 39/61-1 KŞS, 39/74-1 KŞS, 39/87-1 KŞS, 39/120-2 KŞS, 39/126-2
21.03.1845	Kıbrıs müftüsü Seyyid Mehmet Aziz Efendi ibn-i es-Seyyid Ömer Efendi; Eski müftü Osman Efendi ibn-i Mehmet	KŞS, 45/135-1
24.11.1846 21.10.1848 28.11.1849 14.09.1850 02.05.1851 08.07.1853 01.07.1855 29.01.1856	Ahmet Efendi Es-Seyyid el-Hac Ahmet Efendi Müftü es-Seyyid el-Hac Ahmet Hulusi Efendi	KŞS, 41/25-1 KŞS, 41/190-1 KŞS, 42/39-2 KV, 30-1 KKV, 26-1 KŞS, 42/281-1 KV, 31-1 KŞS, 44/65-2

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

01.03.1856		KŞS, 44/71-2
15.07.1857	Müftü Ahmet Hulusi Efendi bin Müftü Hüseyin Efendi öldü	KŞS, 44/137-1
15.07.1857	Müftü Mehmet Raci Efendi	KŞS, 44/140-2
18.10.1859	Müftü Hasan	KŞS, 45/16-1
04.12.1859	Es-Seyyid Mehmet Raci	KŞS, 47/52-1
14.12.1865	Kıbrıs Müftüsü Mehmet Raci Efendi ibn-i Hüseyin	KŞS, 47/108-1
02.05.1866	Rıza Efendi	KŞS, 47/77-1
15.05.1866		KŞS, 47/140-2
21.05.1867		KŞS, 47/170-1
15.08.1870		KŞS, 49/282-2
06.08.1872		KŞS, 51/12-1
15.03.1873		KŞS, 51/71-2
13.01.1882	Müftü Asım Efendi	KŞS, 53/140-3

Müftü Tercümanları

Osmanlı Devleti'nin gelişmesine paralel olarak tercümanlık kurumu da 16. yüzyıldan itibaren büyük bir gelişme göstererek, devlet teşkilatının bazı konularında vazgeçilmez bir öğesi olmuştur.⁷³ Kıbrıs gibi gayrimüslim halkın fazlaca bulunduğu bölgelerde, kadının en büyük yardımcılardan birisi de, mahkemeye gelen, Türkçe bilmeyen gayrimüslimlere yardım eden, mahkeme tercümanlarıdır. Bunlar, davalar mahkemelerde Türkçe görüldüğü için, dava sahiplerinin veya davalıların söylediklerini mahkemeye tercüme etmekte; verilen kararları da davacı ve davalıya açıklamaktadırlar.

Müftüler birçok davada kadılarla birlikte çalıştıklarından dolayı Kıbrıs'ta gayrimüslim insanlar da yaşadığından, kadılarda olduğu gibi müftülere de bağlı olarak çalışan bir müftü tercümanı olduğu sicillerden öğrenilmektedir. Araştırılan belgelerden Yorgi (2.01.1714)⁷⁴, Loyzi oğlu Yanni (14.09.1737)⁷⁵, Fezanro oğlu Nikola (16.10.1802, 26.02.1806, 31.12.1809)⁷⁶, Mustafa (04.08.1821)⁷⁷, Mustafa Şükrü Efendi (15.12.1842)⁷⁸ müftü tercümanı olarak görev yaptıkları ilgili dönem belgelerinden anlaşılmaktadır. Belgelerde karşılaştığımız tercümanların 1821 yılı Ağustosundan itibaren Müslüman olduklarını görmekteyiz. Sicildeki kayıtlardan müftü tercümanlığı yapanların mülkleri hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz. Kıbrıs adasında müftü tercümanı olarak görev yapan Yanni'nin Girne kazasına bağlı Lapta köyü Ayasezomeno Mahallesi'nde Kaneko adlı yerde mülkü bulunmaktaydı (28 Kasım 1724).⁷⁹ Ayrıca Müftü tercümanı Mustafa Şükrü Efendi'nin Lefkoşa'nın Fenaromeni Mahallesi'nde evi olduğunu sicildeki kayıtlardan öğrenmekteyiz (3 Ocak 1860).⁸⁰

Müftü Kâtipleri

Müftülerin önemli bir yardımcısı ise kendilerine bağlı çalışan kâtiplerdir. Müftü kâtipleri müftüler gibi ilmiye sınıfından mezun olduklarından dolayı birçok konuda bilgi sahibiydiler. Hatta müftüler gibi vakıflarda görev alabilmekteydiler. İlgili devrede müftü kâtipliği yapan, Mehmet Halife,⁸¹ Kadı-zade Muhammed,⁸² Ali Efendi,⁸³ Hacı Mehmet⁸⁴, Hafız Hacı Mustafa Efendi bin

⁷³ C. Orhonlu, "Tercümân", *İA*, XII/I, İstanbul 1979, s. 176.

⁷⁴ KŞS, 8/21-1.

⁷⁵ KŞS, 15/26-2; KŞS, 15/31-2.

⁷⁶ KŞS, 24/3-1; KŞS, 24/138-1; KŞS, 27/42-1.

⁷⁷ KŞS, 30/81-3.

⁷⁸ KŞS, 39/54-1.

⁷⁹ KŞS, 12/87-3.

⁸⁰ KŞS, 45/31-2.

⁸¹ KŞS, 2/64-2.

⁸² KŞS, 2/55-1.

⁸³ KŞS, 15/24-6.

⁸⁴ KŞS, 33/164-1.

Mustafa⁸⁵, el-Hac Mehmet Efendi⁸⁶, Ömer Efendi ibn-i Küçük Mehmet⁸⁷, Osman Efendi bin Derviş Mehmet⁸⁸ (Osman Zinnureyn Efendi bin Terzi Derviş Mehmet bin Abdullah⁸⁹), Hacı Mehmet Efendi bin Feyzullah Efendi⁹⁰ ve Mehmet Raif Efendi ibn-i Ali Efendi⁹¹ adlarına tesadüf edilmektedir.

Yalnız bu kişilerin hangi müftüye bağlı olarak çalıştığı belgelerde doğrudan yazılmamakla birlikte, bu belge tarihlerinden hareket ederek tespit edilebilmektedir. Örneğin Tercüman Yanni'nin ve kâtip Ali Efendi'nin adlarının geçtiği hükümler 1737 yılına aittir. Müftülerle ilgili tablo incelendiğinde 1736 ve 1743 yıllarında Kıbrıs müftülüğünde es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi bulunduğundan, her ikisinin de bu müftü zamanında görev yaptıkları düşünülebilir.

Müftü kâtipleri de diğer resmi görevliler gibi uygunsuz davranışlarından dolayı görevden alınmakta hatta sürgüne dahi gönderilebilmekteydiler. Lefkoşa ahalisinden Ayasofya Camii eski hatibi Seyyid Ali, eski müftü müsevvidi Hafız Mustafa ve Bakkaloğlu Seyyid Hasan'ın, Kıbrıs'ta karışıklığa sebep olduklarından Limni adasına sürgün edilmişler ve emir gönderilmedikçe serbest bırakılmamaları emredilmiştir (30 Haziran 1817).⁹² Yaklaşık dokuz aylık bir esaretten sonra 6 Nisan 1818 tarihinde daha önce Limni Adası'na sürgüne gönderilmiş olan söz konusu kişilerin cezaları affedildiklerinden Kıbrıs'a dönmelerine izin verilmiştir.⁹³

Müftülerde olduğu gibi katipleri de güvenilir olarak kabul edildiklerinden dolayı kurulan vakıflara müteveli olarak atanabilmekteydiler. Lefkoşalı olup Tuzla İskelesi'nde ikamet eden Hacı İbrahim Ağa bin Hacı Koca Hasan Ağa, Tuzla'daki Alaiyeli Hanı, üç mahzen ve dört dükkanı, Lefkoşa'da basmacı dükkanı ile boş arsasını, Tuzla İskelesi'nde kendisinin yaptırdığı medresenin görevlileriyle öğrencilerinin masraflarına ve medrese ile Tuzla'daki çeşmelerin ve suyollarının tamir ve masraflarının karşılanmasına ve Ümmülharam Tekyesi'nde okunacak hatim ve kasidelerin masraflarına vakfedip mütevelliliğine *Fetva Müsevvidi* (müftü katibi) Hacı Mehmet Efendi bin Feyzullah Efendi'yi tayin etmişti (23 Ocak 1817).⁹⁴

Lefkoşa'nın Ömeriyye Mahallesi'nden vefat eden *müsevvidü'l-fetva* Osman Zinnureyn Efendi bin Terzi Derviş Mehmet bin Abdullah'ın, müzayede ile satılıp borçları ödendikten sonra mirasçılara taksim edilen terekesinde alacaklılar arasında 500 kuruşla müftü efendinin kızı Şerife Hanım da bulunmaktadır. Müftü katibi olan Osman Efendi'nin terekesinin değeri 117.962 kuruş 35 para, mülkleri ise 25.500 kuruş toplam 143.462 kuruş 35 para idi. Borçlar ve masraflar için ise 36.131 kuruş, 10 para terekeden ayrılarak mirasçılara 107.331 kuruş, 25 para paylaştırılmıştı. Ayrıca daha sonra toplanabilen 42.862 kuruş ve 3.719 kuruş, 16 para da varislere paylaştırılmıştır. Osman Efendi'nin malları arasında fetva kitapları ile yazı kaideleri ile ilgili kitaplar bulunmaktaydı (22 Mart 1866).⁹⁵ Buradan anlaşıldığı üzere müftü katipleri de müftüler gibi gelir düzeyleri yüksek insanlar olabilmekte, ticaret ve ziraatla uğraşmaktaydılar.

⁸⁵ KŞS, 31/17-1; KŞS, 29/165-1.

⁸⁶ KŞS, 29/170-1.

⁸⁷ KŞS, 38/123-1.

⁸⁸ KŞS, 40/178-1.

⁸⁹ KŞS, 47/127-1.

⁹⁰ KŞS, 29/178-1.

⁹¹ KŞS, 49/130-2.

⁹² KŞS, 29/165-1.

⁹³ KŞS, 29/208-4.

⁹⁴ KŞS, 29/178-1.

⁹⁵ KŞS, 47/127-1.

Vakıflarda Görev Yapan Müftüler ve Görevleri

Kıbrıs adasında kurulan vakıflarda müftülerin nazır veya mütevellî olarak görev yaptıkları ve vakıfların büyüklüğüne göre değişen bir ücret aldıklarını sicillerdeki kayıtlardan öğrenilmektedir.⁹⁶

Daha önceki yıllarda (Kasım 1633) Lefkoşa kadısı olan müftü Ahmet Efendi bin Sadeddin Efendi'nin, Ayasofya Mahallesi'nde bulunan evini müştemilatıyla birlikte, Balıkitre köyünde bulunan çiftlik ile değirmenini, Horside köyünde bulunan değirmenini, Balıkitre ve Trahon köylerinde çeşitli mevkilerde bulunan altı yüz yirmi sekiz dönüm arazisini| *Medine-i Münevvere*'de *Ravza-i Mutahhara*'da dört hafız tarafından *Kuran-ı Kerim* okunmak, kalan gelirlerinden vakıf binaların ve değirmenlerin tamir edilmesi şartıyla vakfedip vakfın mütevellîliğine ise Hamza bin Murat'ı tayin etmişti (29 Nisan 1642). Ayrıca vakfiyede adada müftü olanların bu vakfa günlük 5 akçe ücret ile nezaret etmeleri isteniyordu.⁹⁷ Erdoğan burada belirtilen 628 dönümlük arazinin Ahmet Efendi'ye babası Sadeddin Efendi'den kaldığını bildirmektedir. Ahmet Efendi ilgili araziye koruyabilmek için IV. Murat'ın desteğini kazanmış ve araziye başkalarının karışmalarını hukuken sağlama yoluna giderek 16 Ekim 1633 tarihli mülknameyi almıştır. Ahmet Efendi, bu araziye istemesinin nedeni olarak da Mekke ve Medine Müslümanları için vakıf kurmak olduğunu açıklamaktadır.⁹⁸ Yukarıdaki vakıf kaydından da anlaşıldığı üzere Ahmet Efendi sözünde durmuş ve bahsettiği vakfı 29 Nisan 1642 tarihinde kurmuştur.

Kimi zaman önceden kurulmuş olan vakıfların iyi yönetilmediğinden dolayı kaybolmasının önüne geçmek için mütevellîsi değiştirilmekteydi. Müftü Ahmet Efendi'nin vakıf çiftliği gelirlerinden Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nde bulunan Sadeddin Efendi Medresesi'ndeki öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılandığından, vakfiyenin kaybolma ihtimali üzerine vakfiyenin korunması için mütevellî olarak Sadeddin Efendi Medresesi müderrisi Acemzâde Hacı Osman Efendi atanmıştır (26 Kasım 1725).⁹⁹

Bir başka belgede ise Girne Çatal köyünde Hazret-i Ömer Tekkesi'ne Kıbrıs'ta görevli müftülerin ve diğer görevlilerin yeterince ilgilenmediklerinden dolayı tekkenin zaviyedarlığına bakım ve onarımını kendi malından yapmak şartıyla Hafız Mustafa bin Mustafa tayin edilmiştir (5 Kasım 1810).¹⁰⁰ İlgili kayıta adı geçen tekkeye müftülerin yeterince bakmadığı şikayeti üzerine İstanbul'un tekkeyle ilgilecek birisini göreve getirdiği anlaşılmaktadır.

Kıbrıs Muhassılı Mehmet Ağa bin Mustafa Ağa, Lefkoşa'daki çiftliğindeki değirmenini içinde bulunan alet ve edevatıyla, Lefkoşa'da Balıkpazarı ve diğer yerlerde bulunan sekiz adet dükkanını, Tuzla İskelesi'nde bulunan kahve dükkanını, Girne'nin Elya köyünde bulunan zeytinyağı değirmeni ile Templos, Lakademya ve Akatu'da bulunan iki yüz yirmi dokuz adet zeytin ağaçlarını Bayraktar Gazi Zaviyesi'nde kendisinin yaptırdığı cami için vakfetmişti. Mehmet Ağa, cami görevlilerinin hizmetlerine verilmek, caminin tamiratına harcanmak, sabah ve ikinci namazlarından sonra Yasin ve Fetih surelerinin okunması, yine Sarayönün'deki camide Yasin ve Fetih surelerinin okunması ile Bayraktar Camii'nde Ramazan ayında *mukâbele* okunması, her yıl Peygamberimizin doğum gününde *mevlid-i şerif* okunmak ve bu camilerin aydınlatma masraflarına ayrıca İstanbul'da Eyyüb-i Ensârî Türbesi'nde *nâthânlara* yıllık elli kuruş ve Mevlevîhâne'deki kabrin aydınlatılmasına aylık iki kuruş, Mekke ve Medine fukaralarına yıllık yüz kuruş gönderilmesi şartıyla vakfedip mütevellîliğine eski müftü katibi Hafız Hacı Mustafa Efendi bin

⁹⁶ KŞS, 29/132-1.

⁹⁷ KŞS, 6/167-1.

⁹⁸ Erdoğan, "mülkname", s. 70-71.

⁹⁹ KŞS, 13/54-1.

¹⁰⁰ KŞS, 27/170-2.

Mustafa ve nazırlığına da Lefkoşa Müftüsü Menteşizade Seyyid Hasan Efendi'yi tayin etmişti. Ayrıca vakfiyede belirtildiğine göre Kıbrıs müftüsü olan Menteşizade es-Seyyid Hasan Efendi vakfiyeye günlük sekiz akçe ile nezaret edeceği ve bundan sonra adada müftülük görevine getirilenler tarafından bu görev yapılacağı belirtilmekteydi (14 Mart 1823).¹⁰¹ Sicildeki 6 Ağustos 1827 tarihli bir başka kayıta ise Lefkoşa'da merhume Resul Efendi kızı Ayşe Hatun tarafından vakfedilen Müftü köşkü adıyla bilinen Müftü Efendi Çiftliği'nin nazırlığına, vakıf şartnamesine göre Menteşizade Seyyid Hasan Efendi'nin tayin olunması ve beratının verilmesi talep edilmektedir.¹⁰²

24 Şubat 1849 tarihli başka bir kayıta ise Gazi Bayraktar Baba Zaviyesi'nde bulunan caminin vakfının mütevellî kaymakamı müftü Hasan Hilmi Efendi'nin ölmesi üzerine yerine yeni bir kaymakam atanana dek yılın sonuna kadar *Müsevvid* Osman Efendi'nin tayin edildiği bildirilmektedir.¹⁰³ Muhtemelen Hasan Efendi'nin yerine atanacak yeni müftüyü beklemektedirler.

Lefkoşa'nın Abdiçavuş Mahallesi'nden Gümrükçüzade Hacı Mustafa Efendi'nin Girne'nin Kazafana köyünde tasarrufunda bulunan ve Salı günü Suyu olarak bilinen sudan haftada 12 saatlik hakkını vakfedip, Seyyid Mehmet Raci bin Hacı Feyzullah Efendi'yi mütevellî tayin etmiştir. Ayrıca vakfiyede Kıbrıs'ta müftü olanların mütevellî olarak görev yapacakları belirtilmektedir (13 Şubat 1851).¹⁰⁴

Vasilik Yapan Müftüler

Müftüler güvenilir insanlar olarak kabul edildiklerinden dolayı zaman zaman ebeveynleri ölen çocuklara vasilik yaptıkları da belgelerden öğrenilmektedir. Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden vefat eden İbrahim Efendi ibn-i Mehmet'in varislerinden kızı Ayşe Hatun'un vasisi olup vefat eden Müftü Mehmet Efendi ibn-i Ahmet'ten terekese ait hissesini alıp, terekede hiçbir hakkı kalmadığını müftünün oğlu Ahmet Çelebi huzurunda beyan etmiştir (28 Haziran 1713).¹⁰⁵

Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi sakinlerinden iken hac yolunda ölen Seyyid Mustafa Çelebi ibn-i Seyyid Hüseyin hac yolculuğuna çıkmadan 16 ay önce müftü Seyyid Ömer Efendi'yi *vasi-i muhtar* tayin etmişti (1 Ocak 1723).¹⁰⁶ Bu belgenin devamı niteliğindeki bir diğer kayıta ise ölen Seyyid Mustafa Çelebi ibn-i Seyyid Hüseyin'in oğlu Seyyid Hüseyin'le kızı Şerife Kübra'ya Müftü Ömer Efendi'nin bu sefer de Şer'i Mahkeme tarafından vasi olarak belirlenmiştir (2 Ocak 1723).¹⁰⁷

Kıbrıs'ta ebeveynleri ölen çocuklara vasi tayin edilen kişilerin keyfi hareketleri mahkeme tarafından kontrol edilirdi. Bu kişiler eğer kendilerine emanet edilen malları istedikleri gibi harcayarak, vasisi oldukları kişilere haklarını iade etmemekte direnirler ise mahkeme vasileri azlederek yerine uygun ve güvenilir kişiler tayin edebilirdi. Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nde sakin iken ölen Kıbrıs Müftüsü Hüseyin Zühtü Efendi bin el-Hac Mehmet Ağa'nın küçük yaştaki kızı Hatice Hanım ile oğlu Mehmet Nuri Molla'ya eşi Fatma Hanım vasi tayin edilmiştir. Ayrıca çocuklara günlük 25'şer kuruş *nafaka ve kisve baha* bağlanmıştır. Ayrıca vasi Fatma Hatun'un üzerine babası Hüseyin Redif Efendi bin Hasan Hüseyin de nazır olarak atanmıştır (10 Ekim 1812).¹⁰⁸ Ancak 28 Haziran 1814 tarihinde ise Kıbrıs Müftüsü iken ölen Zühtü

¹⁰¹ KŞS, 31/17-1.

¹⁰² KŞS, 32/140-1.

¹⁰³ KŞS, 42/10-2.

¹⁰⁴ KŞS, 42/136-1.

¹⁰⁵ KŞS, 8/26-2.

¹⁰⁶ KŞS, 11/35-2.

¹⁰⁷ KŞS, 11/35-3.

¹⁰⁸ KŞS, 28/32-2.

Hüseyin'in mirasından çocuklarının hakkı olan malları zimmetlerine geçirdikleri tespit edilen vasileri Fatma Hatun ve onun babası Hüseyin Redif Efendi'den söz konusu malların bedelinin geri alınmasına karar verilmiştir. Ayrıca Fatma hanım vasilikten babası ise nazırlıktan alınmış ve yerlerine vasiliğe es-Seyyid Osman Vecihi Efendi ibn-i Ahmet Efendi nazırlığa ise Kıbrıs adası tüccar başı es-Seyyid el-Hac Mehmet Ağa ibn-i es-Seyyid Mustafa atanmıştır.¹⁰⁹

Lefkoşa'nın Arab Ahmet Paşa Mahallesi'nden Seyyid Osman Efendi 10 Kasım 1812 tarihinde mahkemeye başvurarak 15 yıl önce ölen babası Ahmet Vecihi Efendi ibn-i el-Hac Mehmet Ağa bin Abdullah ile Kıbrıs Müftüsü Hüseyin Zühtü Efendi ibn-i el-Hac Mehmet Ağa bin Abdullah'ın kardeş olduklarını ve babası ölünce amcası Hüseyin Zühtü Efendi'nin vasisi olduğunu belirterek babasından kendisine kalan mallardan amcasının yönettiği haklarını amcasının ölmesi üzerine terekesinden almak istemektedir. Yapılan müzakere sonucunda Seyyid Osman Efendi amcasının varisleri ile anlaşarak davadan vazgeçmiştir.¹¹⁰ Daha sonra ise Seyyid Osman Efendi bu sefer de Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nde bulunan bir evle arsasından kendisine kalan miktarı amcasının varislerinden talep etmiş ve almıştır (28 Kasım 1812).¹¹¹ 11 Kasım 1813 tarihli bir başka belgeden ise merhum Müftü es-Seyyid Mehmet Efendi'nin küçük kızı Akile'nin vasiliğini Kıbrıs müftüsü olan Mentешzade es-Seyyid Hasan Efendi'nin yürüttüğü anlaşılmaktadır.¹¹²

Müftülerin küçük yaştaki çocuklarıyla ilgili bir diğer kayıta ise Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden vefat eden Müftü Ahmet Hulusi Efendi bin Müftü Hüseyin Efendi'nin kızı Naile Hanım'ın vasisi olan Mustafa Efendi bin Derviş Efendi'nin talebiyle kendisine ve cariyesine aylık üç yüz elli kuruş nafaka tahsis edilmiştir (16 Haziran 1857).¹¹³ Daha önce de belirtildiği üzere yukarıdaki belge aynı zamanda müftü oğlu müftü uygulamasına da örnek kabul edilebilir.

6 Ağustos 1872 tarihli bir vasi ataması ve nafaka ile ilgili belgede ise Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden vefat eden Nazife Hanım ibnet-i Nuhzade İbrahim Efendi ibn-i Osman Efendi'nin çocukları Şeref ve Zahide'nin işlerini yürütmek ve mallarını korumak üzere Kıbrıs Müftüsü Mehmet Raci Efendi ibn-i Hüseyin Rıza Efendi'nin vasi tayin edilip, çocukların ihtiyaçları için aylık kırk beş kuruş nafaka tahsis edilmiştir.¹¹⁴

Müftülerin Verdikleri Fetvalar

Kıbrıs'ta görev yapan müftülerin çeşitli anlaşmazlıklar sonucunda görüşlerini belirttikleri, fetva verdikleri araştırılan belgelerden öğrenilmektedir. Müftüler, verdikleri fetvalar yüzünden zaman zaman adadaki muhassıllarla ters düşmekte ve muhassılların onları bir şekilde görevlerinden aldırarak, hapsedtikleri de olmaktadır. Bu gibi durumlara merkezden müdahale edilip müftülerin sağ selim adadan ayrılmaları sağlanmaktaydı. İstanbul'dan gönderilen bir belgede Kıbrıs Muhassılı tarafından çeşitli şekillerde rahatsız edilen eski müftü Ömer Efendizade Seyyid Abdülaziz Efendi'nin mal ve eşyalarını satarak İstanbul'a göç etmesine engel olunmaması emredilmektedir (24 Şubat 1733).¹¹⁵

Peygamberimiz Hz. Muhammed'e (SAV) hakaret edip onun son peygamber olduğunu ve miracı inkar ettiği tespit edilen Kukla Kadısı Halil'in idam edilmesine karar verilmiştir. İlgili

¹⁰⁹ KŞS, 28/255-1.

¹¹⁰ KŞS, 28/34-1.

¹¹¹ KŞS, 28/33-1.

¹¹² KŞS, 28/123-3.

¹¹³ KŞS, 44/140-1.

¹¹⁴ KŞS, 51/12-1.

¹¹⁵ KŞS, 14/85-1.

belgede Kıbrıs müftüsü olan Abdurrahman Efendi'den alınan fetva sonrasında idam gerçekleşmiştir (1 Temmuz 1635).¹¹⁶

Budur ki; bi'l-fi'l cezîre-i Kıbrıs'da mîr-i mîrân olan mekârim-efşâ izzetlü ve sa'âdetlü Cafer Paşa yessera'llâhu te'âlâ mâ yürüdü ve mâ-yeşâ hazretlerinin mütesellimi olan fahru'l-emâcid ve'l-ekârim Ali Ağa zîde kadruhû mahfil-i şer'-i celilü'l-kadrde cezîre-i merkûmede vâki' Kukla kâdisı olan Halil nâm kimesne mahzarında bast-ı kelâm ve ta'bîr anı'l-merâm idüp mezbûr Halil iki cihân güneşi fahr-i kâ'inât ve zübde-i mevcudât ve şefî'-i rûz-ı Arasât sultân-ı enbiyâ ve burhân-ı asfiyâ Muhammed Mustafa salla'llâhu te'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerine hâşâ sümme-hâşâ câriye oğludur ve peygâmbere-i âhirü'z-zamân henüz ba's olunmamışdır dahi şimden sonra gelecekdir dediğinden şân-ı şerîflerine âr-ı lâhuk olıcak nice elfâz-ı mühmele söyleyüp nass-ı kitâb-ı kerîm ile sıhhati sâbit olan mi'râcı inkâr etdiği şuhûd-ı udûl ile cezîre-i merkûmeden bi'l-fi'l Baf kâdisı olan mefharü'l-kuzât Mevlânâ Mehmet Efendi huzûrunda sâbit ve zâhir olmuşdur deyü mevlânâ-yı mezkûr Mehmet Efendi'nin imzâsıyla mûmzâ ve hatmiyle mahtûm sene hamse ve erba'în ve elf Muharremü'l-harâmı'nın evâ'ili târihiyle müverrah hüccet-i şer'iyye ibrâz idüp mezbûr Halil'in muvâcehesinde feth ve kırâ'et olundukda mazmûn-ı hüccet müşârun-ileyh Ali Ağa'nın takrîrine muvâfık bulunup mezbûr Halil istintâk olundukda mazmûn-ı hücceti bi't-tav' mukîr mu'terif oldukdan sonra husûs-ı mezbûr ihtimâmen bi'l-fi'l cezîre-i merkûmede sadr-nişîn-i fetvâ olan a'lemü'l-ulemâ'i'l-izâm Abdurrahman Efendi'den istiftâ olundukda cevâb-ı bâ-savâblarında Zeyd hazret-i fahr-i âlem seyyid ve seyyid-i benî âdem salla'llâhu te'âlâ aleyhi ve sellem hakkında hâşâ sümme-hâşâ câriye oğludur peygâmbere-i âhirü'z-zamân henüz ba's olunmamışdır dahi şimden sonra gelecekdir deyüp nass-ı kitâb-ı kerîm ile sâbitü's-sıhha olan mi'râc-ı şerîfi inkâr eylese Zeyd-i mezbûra şer'an ne lâzım olur? Beyân buyurulup müsâb oluna el-cevâb ba'de's-sübût bilâ-te'hîr katl olunmak lâzım olur deyü buyurulmağın katline hükm birle işbu vesîka-i enika alâ mâ-hüve'l-hakîka bi't-taleb ketb olunup yed-i tâlibe vaz' olundu cerâ zâlik.

Ve hurrîre fi evâsıtı Muharremi'l-harâm li-seneti hamse ve erba'în ve elf.

Lefkoşa'nın Cami-i Cedid Mahallesi'nden İsmail Ağa bin Ramazan'ın, vefat eden Saraylı Ferruh kızı Rabia'dan Mesarya'nın Mandiye köyünde bulunan çiftliğini satın aldığı halde yarısını zapt ettiği iddiasıyla Mustafa Efendi oğlu Mehmet Efendi aleyhine açtığı davayı Lefkoşa müftüsü Mehmet Efendi'den aldığı fetva ile ispat ettiğinden dolayı Lefkoşa Şer'i Mahkemesi'nde Mehmet Efendi'nin müdahalesinin engellenmesi ve çiftlik hissesinin İsmail Ağa'ya teslim edilmesine karar verilmişti (5 Kasım 1699).¹¹⁷

...fetvâ-yı şerîfe olmağın su'âl olunup ber-müceb-i fetvâ-yı şerîfe icrâ-yı hakk olunmak matlûbumdur deyü hâlâ Lefkoşa müftüsü olan umdetü'l-ulemâ'i'l-mütehakkikîn zîdetü'l-fezâ'ile'l-müdakkikîn fazîletlü Mehmet Efendi imzâsıyla mûmzât fetvâ-yı şerîfe ibrâz idüp nazar olundukda mazmûn-ı münîfînde Hind mutasarrife olduğu çiftliğini dellâla verüp bey'a arz eyledikde Zeyd şirâyâ tâlib olup lâkin pazar edemeyince kime dilerse bey' eylesün benim alâkam yokdur dedikde Hind dahi Amr'a bey' eylemiş olsa iki sene mürûrundan sonra Hind fevt oldukda Zeyd-i mezbûr Hind-i merkûma beş sene mukaddem çiftlik-i mezkûru Bekir'e bey' idüp ol dahi oğlum Beşir'e bey' etmekle çiftlik-i mezkûr oğlum Beşir müteveffâdan bana intikâl idüp arâzîsi dahi müstahikk-ı tapu olup hakk-ı tapu benimdir deyü taleb ve da'vâya kâdir olur mu cevâb-ı bâ-savâbında olmaz buyurulup bu sûretde kâdi Amr'ın beyyinesini hîn-i murâfa'ada ısgâ eylemeyüp Zeyd'in beyyinesin istimâ'la hükm eylese hükm nâfiz olur mu cevâb-ı bâ-savâbında olmaz buyurulmağın gibbe's-su'âl mezbûr Mehmet Efendi cevâbında fi'l-hakîka müteveffât-ı merkûme Rabia Hâtûn mârru'z-zikr çiftliği umûmen dellâla verüp bir aydan ziyâde sûk-ı sultânide müzâyede olunup bana haber gönderdiklerinde ben dahi çiftlik-i mezkûrda hakkım ve alâkam yokdur dediğim mukarrer lâkin

¹¹⁶ KŞS, 4/111-2.; Erdoğan, "Meclis-i Şer", s. 84.

¹¹⁷ KŞS, 6/144-1.

böyle demekle da'vâya mâni' olmadığına yedimde fetvâ-yı şerîfe olmağla hîn-i murâfa'ada merkûm İsmail Ağa'nın def'ine iltifât olunmamağla vezîr-i müşârun-ileyh dahi şâhidlerin istimâ'dan men' idüp ber-müceb-i fetvâ-yı şerîfe....

Belgelerden anlaşıldığı üzere müftüler yapılan evliliklerle ilgili de fetva veriyorlardı. Karpas'ın Litrankomi köyünden Fazlı oğlu Hasan Odabaşı, Lefkoşa Şer'i Mahkemesi'ne başvurarak, kendisinin rızası olmadan kızı Hatice'yi nikahlayan Ali oğlu Yusuf'un bu evliliğe hiçbir şekilde layık görülmediğinden ayrıca kızına da denk olmadığına dair müftü es-Seyyid Ömer Efendi'den aldığı fetvayı da ekleyerek söz konusu evlilik akdini iptal ettirmişti (12 Ekim 1718).¹¹⁸

...imzâsıyla mümzât bir kıt'a fetvâ-yı şerîfe ibrâz idüp mazmûn-ı münîfînde îmân ve islâmını bilmeyen Zeyd Amr-ı sâlihînin kızı Hind'e küfî olur mu? Cevâb-ı bâ-savâbında olmaz...

Yapılan alışverişler sonrasında çıkan anlaşmazlıklarda çözüm için danışılan bir nevi bilirkişi görevindeki kişiler müftüler olmaktaydı. Belgelerden anlaşıldığı üzere müftülerin görüşleri mahkemenin karar vermesi için yeterli olmaktaydı. Lefkoşa'nın Kızılkule Mahallesi'nden Çatozlu Hacı Mehmet oğlu Hacı Musa, daha önce Mağusalı Seyyid Mehmet kızı Rukiye'den satın aldığı hamamın satışının iptal edilip paranın kendisine iade edilmesi talebiyle açtığı dava neticesinde müftüden alınan fetva sonucunda satışın geçerli olduğundan davanın reddedilmesine karar verilmişti (2 Temmuz 1729).

Sûret-i fetvâ-yı şerîf.

Hind bir kıt'a mülk hammâmını Zeyd'e bey' ve kabz-ı semene tarafından Amr'ı tevkîl idüp Amr dahi Hind'in tarafından vekâleten hammâm-ı mezkûru Zeyd'e bey' ve kabz-ı semen etdikden sonra Hind tarafından Amr'ı tevkîlini inkâr ile hammâm-ı mezkûru Zeyd'den da'vâ, Zeyd dahi Hind'in Amr'ı tevkîlini beyâna kâdir ve tahlîfe dahi tâlib olmayup hükm-i şer'î ile Hind hammâm-ı mezkûru Zeyd'den alsa, Zeyd dahi Amr'dan kâdî huzûrunda Amr'ın yine vekâletini tasdik ederken semen nâmıyla verdiği akçeyi taleb ve da'vâya kâdir olur mu? Beyân buyurula.

el-cevâb Allâhu te'âlâ a'lem olmaz, tevkîlini ikrâr etmişdir.

Ketebehü'l-fakîr es-Seyyid Ömer

el-Müftî be-Cezîre-i Kıbrıs ufiye-anh.¹¹⁹

Araştırmaya konu olan yıllarda Kıbrıslı Müslümanların aralarında çeşitli ortaklıklar kurarak iş yaptıklarına tanık olunmaktadır. Lefkoşa'daki boyacı taifesinden es-Seyyid Mehmet Çelebi bin Hasan, es-Seyyid Mustafa Çelebi bin Hasan, Receb ibn-i Yusuf, Mehmet ibn-i Ramazan, Ahmet ve Yanni veled-i Minol adlı boyacılar on iki yıl önce el-Hac Mehmet ibn-i Mehmet'le boyacılık yapmak üzere şirket kurduklarını belirtmişlerdir. Şirket kurulduktan dört sene sonra el-Hac Mehmet payını alarak şirketten ayrılmış ve Mısır'a gitmiştir. Sekiz yıl sonra adaya geri döndüğünde ise, sekiz senelik alacağını eski ortaklarından isteyince olay mahkemeye intikal etmiştir. Bunun üzerine, Lefkoşa naibi Kıbrıs müftüsünden aldığı fetva ile el-Hac Mehmet'in bu talebini reddetmiştir (1729).¹²⁰ Yalnız burada söz konusu şirkete son verilmemiş, sadece şirket kurulduktan sonra ortaklardan birisi ortaklıktan ayrılmıştır.

İslâm dinini kabul etmek isteyen gayrimüslimlerin resmî işlemleri Lefkoşa mahkemesinde kadı tarafından yapılmaktadır.¹²¹ Bir gayrimüslimin Müslümanlığının kabulü için, mahkemede rüşünü ispat etmesi yeterli oluyordu. Eğer İslâmiyet'i seçen kişi küçük ise, ebeveynlerinin izni ile

¹¹⁸ KŞS, 9/52-1.

¹¹⁹ KŞS, 13/126-3.

¹²⁰ KŞS, 13/111-3; KŞS, 13/112-1.

¹²¹ Erdoğan, "Osmanlı Kıbrıs'ında İhtida", s. 166.

Müslümanlığı tercih edebilir, şayet kimsesi yok ise, kadının yardımıyla bir Müslümanın veliliğine verilip Müslüman yapılabilmektedir. Pendaya nahiyesine bağlı Pedra köyünden, Ahmet ve Süleyman ibn-i Hüseyin, aynı köyden Tomazo oğlu Tomazo oğlu Luka'nın küçük oğlu Hristodolu'yu mahkemeye getirdiklerinde, kendi huzurlarında *kelimeteyn-i şhadeteyn* getirerek İslâm ile müşerref olduğuna şahitlik yapmalarına rağmen çocuk yedi yaşında olmadığından ve altı yaşından büyük olduğunun da şeran sabit olmaması yüzünden, İslâm dinine geçmesini Kıbrıs müftüsü olan Osman Efendi kabul etmemiştir (1732).¹²²

Bazı durumlarda ise, kişiler mallarını alması için yerlerine birisini vekil olarak göndermektedirler. Nitekim, Leymesun kazasından Köse Ahmet ibn-i Abdülkerim, Baf kazasından Yekpare el-Hac Mehmet Ağa'ya ait elinde bulunan 130 vukıyye ham ibrişimi alması için vekili olarak Mehmet ibn-i Mustafa'yı görevlendirdiğini bildirmiştir. Tayin edilen vekilin ibrişimleri kendisinden tartarak teslim almasından on gün sonra, Mehmet ibrişimlerin eksik olduğunu iddia ederek, Köse Ahmet'ten 13 vukıyye daha ibrişimi vermesini talep etmiştir. Bunun üzerine dönemin Kıbrıs müftüsü olan es-Seyyid Mehmet Aziz Efendi'den fetva alınmıştır. Bu fetva üzerine Mehmet davayı kaybetmiştir (10 Ekim 1718).¹²³

“Zeydin ‘Amr zimmetinde şu kadar vukıyye ibrişimi ahz u kabza Bekrî tevkîl edüp on gün mürûrundan sonra Bekrî ‘Amrdan ibrişim noksan gelmişdir deyü bilâ-sebeb-i şer’i ‘Amrdan nesne talebe kadir olur mu? El-cevâb olmaz”.

Müftülerin Cezalandırılmaları

Osmanlı Devleti'nin yaygın bir cezalandırma şekli olarak kullandığı sürgünlerde, Kıbrıs adasının, doğal yaşam şartlarının ağırlığından dolayı fazlaca tercih edildiği görülmektedir. İlgili yıllarda en fazla tercih edilen cezîre-bent şeklindeki sürgünler, İstanbul'da yapılan yargılamalardan sonra suçlu bulunan kişilerin Kıbrıs adasında yaşamaya mahkum edilmeleridir. Bu kişiler, merkezden gelecek olan bir *utlâk* (af) fermanına kadar adada yaşamaya mahkum edilmekte ve hiçbir mazeretle buradan ayrılmalarına izin verilmemektedir. Cezîre-bent olarak Kıbrıs'a sürgün edilenlerin arasında suç işleyen normal vatandaşların yanında, görevlerinde usulsüzlük yapan, aralarında kadıların, müftülerin de yer aldığı resmî görevliler de bulunmaktadır.¹²⁴ Devlet görevlileri cezalandırılırken, onlardan sorumlu olan en yüksek rütbeli kişinin de görüşü alınmaktaydı.

Kıbrıs adasında görev yapan müftülerin bazıları da görevlerini yaparken yetkilerini kötüye kullandıklarından dolayı görevden alınmışlar ve çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. 29 Haziran 1802 tarihinde eski müftü Hüseyin Efendi sürgüne yollanmış, sürgüne gönderildikten birkaç ay sonra affedilerek 13 Şubat 1803 tarihinde ise tekrar adaya getirildiğini belgelerden öğrenmekteyiz.¹²⁵

Bir başka belgede ise yapılan usulsüzlük karşısında müftünün sessiz kalması karşılığında yüklü miktarda para aldığı iddia edilmektedir. İlgili belgede Kıbrıs'ın ünlü tüccarlarından Serkiz'in ölümü üzerine mal varlığı ve alacakları sorun olmuştur. 11 Ekim 1810 tarihli belgede Serkiz'in kurulan terekesinde yapılan usulsüzlükler sonucunda adadaki birçok resmî görevli haksız kazanç elde etmekle suçlanmaktadır. Söz konusu kayıtlardan Serkiz'e ait mal varlığının hayli yüklüce bir meblağ olduğu anlaşılmaktadır. Serkiz'in daha önce ticarî ve parasal ilişkide bulunduğu kişilerde büyük miktarlarda alacağı vardı. Serkiz'in borç verdiği kişilerden biri de başpiskopos idi. Serkiz'in mal varlığının tespiti sırasında, piskoposun bu gerçeği gizlediği, hatta kendi borçlarını silmek girişiminde bulunduğu tespit edilmiştir. Bunu yaparken de Serkiz'le olan ilişkilerini bilen diğer

¹²² KŞS, 14/43-5.

¹²³ KŞS, 15/67-1.

¹²⁴ KŞS, 16/33-2.

¹²⁵ KŞS, 28/46-1.

mahalli idarecilerden naib, kocabaşı ve müftüye ait borçları da silme girişiminde bulunduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Kıbrıs naibi 25.000 kuruş, müftüsü 15.000 kuruş ve muhassıl 50.000 kuruş zimmetine geçirdiği tespit edilmiştir.¹²⁶ Bu sorunun bir şekilde merkeze bildirilmesi üzerine İstanbul'dan durumu araştırması ve tereke defterini eksiksiz tamamlayıp İstanbul'a getirmesi için 17 Ekim 1810 tarihinde Divan-ı Hümayun çavuşlarından Abdi görevlendirilmişti. İlgili belgeden mal varlığının büyüklüğü yanında Ortodoks toplumun hem siyasi hem de dini lideri olan başpiskoposun sadece borçlarını sildirmediği aynı zamanda 50.000 kuruşluk altın ve bir de değerli şal aldığı anlaşılmaktadır.¹²⁷ Bu belgede zikredilen müftü muhtemelen es-seyyid Hüseyin Efendi olmalıdır. Muhtemelen bu olaydaki tutumundan dolayı Hüseyin Efendi 16 Ağustos 1814 tarihinde görevden alınmıştır.¹²⁸

Kıbrıs dışına yapılan sürgünlerden birinde bu sefer gönderilenlerden biri de müftü katipliği yapan Hafız Mustafa'dır. Lefkoşa ahalisinden Ayasofya Camii eski hatibi Seyyid Ali, eski müftü müsevvidi Hafız Mustafa ve Bakkaloğlu Seyyid Hasan'ın, Kıbrıs'ta karışıklığa sebep olduklarından Limni adasına sürgün edildikleri, emir gönderilmedikçe serbest bırakılmamaları belirtilmektedir (30 Haziran 1817).¹²⁹

Kimi zaman da Kıbrıs adasında soruşturma amaçlı yapılan idari değişiklik sırasında Kıbrıs'taki üst düzey görevlilerin bir kısmı İstanbul'a çağrılmaktaydılar. Kıbrıs Kaymakamı Edhem Paşa'nın azledilip yerine Hacı Mesrur Ağa tayin edildiğinden, Edhem Paşa ile Kıbrıs müftüsü, Kocabaşı Abido, başpiskopos ve diğer kocabaşların Dersaadet'e gönderilmesine dair Sadaret tezkiresi gönderilmiştir (7 Mart 1845).¹³⁰

Müftülerin Mal Varlıkları

Kıbrıs adasında görev yapan müftülerin gelirleri ile ilgili çeşitli belgelerde bilgi bulunmaktadır. Lefkoşa sicilleri kadıların ticaret yaptıklarını ve adada çiftlik sahibi olduklarını göstermektedir.¹³¹ Kadıların olduğu gibi Kıbrıs'ta müftülük yapanlar da aynı şekilde ticaretle uğraşmışlar, tarla, bağçe, çiftlik sahibi olmuşlar ve adanın önde gelen zenginleri arasında yer almışlardır diyebiliriz. Kıbrıs'ta, muhassıl, müftü, defterdar, Mevlevihane şeyhi ve sair görevli kişilere *mülga ocak* gelirlerinden verilen maaşlara ait ilam kaydında muhassıla 1.293 kuruş, Müftüye 320 kuruş, Defterdara 660 kuruş ve Mevlevihane şeyhi ve sair görevli kişilere 325 kuruş ödenmesi bildirilmektedir (12 Nisan 1842).¹³² Sultan II. Mahmut tarafından Kıbrıs muhassılına gönderilen bir emirde, Kıbrıs müftüsü ve kütüphanesi nazırı Hasan Hilmi Efendi'ye hayat boyunca verilmesi şartıyla 1.000 kuruş maaş tahsis edilmesi emredilmiş ve bu maaşın verilmeye başlandığını gösteren senedin bir an evvel merkeze gönderilmesi istenmiştir. 17 Mart 1839'dan 3 Mart 1840 tarihine kadar bir yıllık miktarı 12.000 kuruş idi. Bu miktar yukarıda da belirtildiği gibi muhassıllık gelirlerinden karşılanacaktı.¹³³ Ayrıca devlet, Kıbrıs başpiskoposu tarafından İstanbul'a gönderilen bir heyetin başvurusu üzerine, muhassıllara maaş bağlayarak, mali yetkileri ellerinden alarak bu yetkiyi 27 Mart 1838 tarihinden itibaren müftü, vücut ve reaya vekillerine vermişti. Devletin bu kararı almasında, aşırı vergilerden bunalan reayadan 200 kişinin aileleriyle adayı terk ederek Aydın ve Antalya taraflarına gitmesi de etkili olmuştur.¹³⁴

¹²⁶ BOA, KK., nr. 24, s. 189, h.; H. Çoruh, *II. Mahmud Döneminde Kıbrıs'ın idari, İktisadi ve İctimai Yapısı (1808-1839)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 2008, s. 130 vd.

¹²⁷ KŞS, 27/109-2.

¹²⁸ KŞS, 27/114-1.

¹²⁹ KŞS, 29/165-1.

¹³⁰ KŞS, 40/28-2.

¹³¹ Erdoğru, "Meclis-i Şer", s.78.

¹³² KŞS, 39/16-1.

¹³³ BOA, HAT., nr. 699/33714-G.; Çoruh, agt, s.79 vd.

¹³⁴ Çoruh, agt, s. 91 vd.

Belgelerden anlaşıldığı üzere Kıbrıs'ta bulunan Ayayorgi çiftliğinin geliri Kıbrıs müftüsüne tahsis edilmişti. Adı geçen çiftliğin kiracısı olan Anderya veled-i Pedro'nun mahkemede çiftlik kirasından borcu olan beş bin akçeyi altı gün içinde getirmez ise borcunu altı bin akçeye çıkarmayı kabul ettiğini belirten bir taahhüt verdiği anlaşılmaktadır (3 Temmuz 1610).¹³⁵

7 Nisan 1636 tarihli bir mülk satışı belgesinden Lefkoşa Müftüsü Abdurrahman Efendi kızları Ayşe ve Hatice hatunlar için Lefkoşa'dan vefat eden Abdurrahman Çelebizade İbrahim Çelebi'nin, Lekoşa'nın Kitheriya Kefalu köyündeki on üç dönüm bahçesiyle yirmi dört dönüm tarlasını sulama haklarıyla birlikte¹³⁶ ve yine aynı tarihli bir başka kayıttan Lefkoşa'nın Ayademet köyünden Papa Prasyo'nun aynı köyde bulunan yirmi dönüm bahçesini müstemilatıyla ve sulama hakkıyla birlikte ve yine Papa Prasyo'nun köydeki kardeşi Marko ile ortak oldukları yetmiş dönüm tarlada olan otuz beş dönümlük hissesini de 33.500 akçeye satın aldığı öğrenilmektedir.¹³⁷

Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden vefat eden Ümmühani bint-i Esat Çelebi'nin varislerinin, Değirmenlik köyünde Müftü Çiftliği adlı vakıf arazisine ektiği 68 dönüm pamuk mahsulüne el koyduğu iddiasıyla Ümmühani'nin kardeşi Esat Çelebi'ye açtıkları davayı ispat ettiklerinden Esat Çelebi'nin müdahalesinin engellenip, mahsulün varislere teslim edilmesine karar verilmiştir (1 Ekim 1698).¹³⁸ Buradaki anlaşmazlık bize Değirmenlik'te bir müftü çiftliği adlı bir vakıf arazisinin olduğunu göstermektedir.

12 Ekim 1635 tarihli bir kayıttan Lefkoşa Müftüsü Abdurrahman Efendi, mahkemeye gelerek evinin duvarı inşaatında çalışırken kaza ile düşen inşaat ustası Petro'nun, hanımı Maro bint-i Servedori ile oğlu Kozma'nın huzurunda Petro'nun kaza ile düşerek yaralandığını tescil ettirdiğini görmekteyiz.¹³⁹

Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden vefat eden Kıbrıs Müftüsü Seyyid Ömer Efendi bin Seyyid Cafer Efendi bin Seyyid Ömer Efendi'nin varisleri olan oğulları Mustafa Efendi, Seyyid Mehmet Aziz Efendi, kızları Şerife Fatma, Şerife Emetullah, Şerife Salih ve Şerife Ümmügülüm'ün, kendilerine intikâl eden Tuzla'nın Çite köyündeki on beş dönümlük bahçeyi müstemilatıyla birlikte Fransız tüccarlar Gregori veled-i Aleksandri ve Koçi veled-i Filipo ve Cagone veled-i Cagone'ye bin otuz kuruşa satıp babalarının tüccarlara olan yedi yüz kuruş borcunu ödeyip kalan kısmını aldıklarını bildirmişlerdir (25 Kasım 1729).¹⁴⁰

27 Temmuz 1730 tarihli bir başka mülk satışı belgesinden Lefkoşa Müftüsü Osman Efendi bin Mehmet Efendi Lefkoşa'ya bağlı Değirmenlik nahiyesinin Pano Horside Mahallesi'nde bulunan on buçuk dönümlük bahçesini müstemilatı ve sulama hakkıyla birlikte Lefkoşa'nın Ayakeşano Mahallesi'nden Asti oğlu Anzoli'ye 1.350 kuruşa satmıştır.¹⁴¹ Burada da görüldüğü üzere müftü efendi bahçesini bir gayrimüslime rahatlıkla satabilmekteydi.

Kıbrıs eski müftülerinden Hacı Hüseyin Efendi 14 Haziran 1778 tarihinde Şarabizade Osman Ağa'dan satın aldığı Çerkez cariyeye ve onun oğluna karşılık Osman Ağa'ya 550 kuruşluk bir borç senedi vermişti.¹⁴²

Lefkoşa'dan ölen Zankalakzade Hacı Mehmet Ağa'nın borçlarının çok olmasından dolayı Basmacılar sokağında bulunan altı buçuk adet dükkanda olan hisseleri Suk-i Sultanide yapılan

¹³⁵ KŞS, 3/161-6.

¹³⁶ KŞS, 4/156-1.

¹³⁷ KŞS, 4/156-2.

¹³⁸ KŞS, 6/28-4.

¹³⁹ KŞS, 4/118-2.

¹⁴⁰ KŞS, 13/157-3; KŞS, 14/67-1.

¹⁴¹ KŞS, 13/188-1.

¹⁴² KŞS, 20/136-2.

*açık artırma sırasında müftü Seyyid Mehmet Efendi tarafından 530 kuruşa satın alınmıştır (5 Nisan 1805).*¹⁴³

Lefkoşa'nın Arap Ahmet Paşa Mahallesi'nden belge tarihinden on dört sene önce ölen Ayntabî (Antepli) Müftü el-Hac Ali Efendi ibn-i Mustafa'nın varisleri olan eşi Mustafa kızı Ayşe ile çocukları Hatice, Sitti Nefise, Fatma ve Mustafa Efendi'nin kendilerine intikal eden evi yine vefat eden Morali Hacı Mehmet Efendi bin Hacı İbrahim'in mirasçıları vekili olan Hafız Mustafa Efendi bin Mustafa'nın başkasına sattığını ispat ettiklerinden hisselerine karşılık dört yüz kuruş alarak şikayetlerinden vazgeçmişlerdir (14 Mart 1809).¹⁴⁴ Bu belgede karışıklığa neden olan Hafız Mustafa Efendi müftü katibi idi.

21 Haziran 1810 tarihli bir çiftlik satışında devrin müftüsü olan Müftü Hüseyin Zühtü'nün ödediği miktar 175.000 kuruştur. Kıbrıs tercümanı Acı Yorgaki veled-i Yanni'nin ölümü üzerine mirasçıları olan eşi Marotya veled-i Pavlo ile çocukları Hanna, Maryo, Sigino, Yanaki, Hırıstodolo ve Mihail kendilerine miras kalan Kolokoş ve Ayapavlo çiftliklerini müstemilatı ve civarındaki arazilerle birlikte Müftü Hüseyin Zühtü'ye 175.000 kuruşa satmışlardır.¹⁴⁵

(....Lefkoşa kurbunda vâki' Ayapavlo Çiftliği demekle ma'rûf tahtânî beş bâb oda ve bir matbah ve bir bâb samanlık ve bir bâb öküz âhûru ve iki bâb davar mandırası ve dört yüz re's ağnâm ve altmış üç re's keçi ve dört çift öküzü ma'a edevât ve inde'l-ahâlî ma'lûmü'l-hudûd otuz dönüm hâssa tarla ve altı yüz dönüm kıraç tarlalar ile kurbunda Kanlı dere ta'bîr olunur derenin seyl suyundan çiftlik-i mezkûra cereyân eden mâ'-i lezîz-i cârîsi mecrâsına tebe'îyyetle bir havz-ı kebîr ve eşcâr-ı müsmire ve gayr-i müsmireyi müstemil iki dönüm bağçe ve çiftlik-i mezkûra yarım sâ'at mesâfede kâ'in kezâlik Kolokoş Çiftliği demekle ma'rûf ma'lûmü'l-hudûd ve'l-müstemilâti's-sâ'ire lede'l-müzâyede sâlifü'l-beyân Ayapavlo Çiftliği hudûdunda bir bâb kenîse ile cânib-i şarkîsi ittisâlinde bir bâb sağîr oda ve etrâf-ı erba'asından....)

6 Şubat 1825 tarihli bir mülk satışı belgesinde Kıbrıs ahalisinden olup Rum isyanına karışıp firar eden Papa Sava oğlu Kibiryanos'un İklîro köyünde bulunan otuz beş dönümlük tarlası ile Acı Monik'in Afanya köyünde bulunan yirmi dört dönümlük tarlalarının yapılan müzâyede ile Kıbrıs eski Müftüsü Seyyid Mustafa Arif'e satılıp dellaliye vergisi ile muacelesine karşılık elli sekiz kuruş tahsil edilerek kendisine mülknamesi verildiğinden hiç kimsenin tasarrufuna müdahale ettirilmemesi emredilmektedir.¹⁴⁶

Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden Müftü Menteşizade Seyyid Hasan Hilmi Efendi'nin, aynı mahallede Buğday pazarında bulunan konağını müstemilatıyla birlikte eski Müftü Mehmet Efendi'nin kızı Ayşe Hanım'a 10.000 kuruşa satmıştır (2 Mayıs 1842).¹⁴⁷

Kıbrıs Muhassılığın temettuatından aylık 500 kuruş maaş tahsis edilen eski müftü Mustafa Efendi için tavsiye mektubu yazılmıştır (23 Kasım 1836).¹⁴⁸ Kıbrıs'ta 12 Nisan 1842 tarihinde müftü, defterdar, Mevlevihane şeyhi ve sair görevli kişilere *mülga ocak* gelirlerinden verilen maaşlara ait ilam kaydında müftülere verilen yıllık maaşın 320 kuruş olduğunu görmekteyiz.¹⁴⁹

1848 yılı Mesarya'nın iltizamı mahsulünden Haralanbo'nun peksimet imali için eski Muhassıl Adil Paşa'ya, Müftü Ahmet Hulusi Efendi ve ortakları aracılığıyla sattığı buğday bedeli olarak alınan paradan ölen Haralanbo'nun kısmına düşen 6.900 kuruşu varislerine teslim

¹⁴³ KŞS, 24/83-1.

¹⁴⁴ KŞS, 27/3-21.

¹⁴⁵ KŞS, 40/148-1.

¹⁴⁶ KŞS, 31/102-2.

¹⁴⁷ KŞS, 39/18-2.

¹⁴⁸ KŞS, 36/101-1.

¹⁴⁹ KŞS, 39/16-1.

etmişlerdir (28 Kasım 1849).¹⁵⁰ Burada da görüldüğü gibi müftüler ortaklık kurarak ticaret yapabilmekteydiler.

15 Şubat 1851 tarihli bir mülk anlaşmazlığı davasında Lefkoşa Balık pazarı yanında bulunan dükkanlardan birinin de Müftü Ahmet Hulusi Efendi'ye ait olduğunu öğrenmekteyiz.¹⁵¹ Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden vefat eden Hacı Hüseyin Himmeti Efendi bin Ahmet bin Abdullah'ın satılıp varisleri olan hanımı Hacı Hafız Mustafa Efendi kızı Emine ile çocukları Ahmet, Naim, Ayşe ve Rahime arasında taksim edilen terekesi incelendiğinde Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden ölen Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin 11.946 ile 3.000 kuruş alacağı olduğu görülmektedir (21 Mart 1858).¹⁵²

Kıbrıs Müftüsü Mehmet Raci Efendi'nin borçlu olarak ölen eşi Rahime Kadın'ın annesi Fatma Kadın'a ait olup Değirmenlik kazasının Dizdar köyünde bulunan zeytin ağaçlarındaki hissesinin müzayede suretiyle Lefkoşa İdare Meclisi azasından Hacı Ahmet Raif Efendi bin Hacı Hüseyin Efendi'ye satılarak elde edilen gelire alacaklılara olan borçlar ödenmiştir (15 Mart 1873).¹⁵³

Kıbrıs adasında görev yapan müftülerin birçoğunun varlıklı insanlar oldukları çeşitli ticari belgelerden ve tereke kayıtlarından anlaşılmaktadır. Ancak müftülerin varlıklı olmaları çocuklarının maddi durumlarının da iyi olduğu anlamı taşımamaktadır. Borçları terekesinden fazla olduğu halde vefat eden Lefkoşa'nın Abdi Çavuş Mahallesi'nden Ahmet İnyet Efendi bin Müftü Mehmet Raci Efendi'nin, aynı mahallenin Müftü Efendi sokağının beş numarasında bulunan ev ve müştemilatındaki hissesinin müzayede suretiyle hanımı Hacı Ahmet Ağa kızı Nezahat Hanım 3.200 kuruşla satın almıştır. Satıştan elde edilen paranın borçlulara dağıtılmak üzere vasi tayin edilen Meclis-i İdare-i Liva Başkatibi Mehmet Avni Efendi'ye teslim edilmiştir (29 Temmuz 1870).¹⁵⁴

Lefkoşa'nın Abdi Çavuş Mahallesi'nden Müftü Mehmet Raci Efendi'nin eşi Hacı Ahmet Ağa kızı Rahime Hanım'ın, aynı mahallede Müftü Efendi sokağının beşinci numaralı ev ve müştemilatında olan yarım hissesini kardeşi İzzet Efendi'ye satmıştır (15 Ağustos 1870).¹⁵⁵

Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden ölen Mehmet Raif Efendi ibn-i Müftü Ahmet Hulusi Efendi ibn-i Müftü Hüseyin Efendi'nin, mirası eşi Hacı Mahzar kızı Akıle Hanım ile oğlu Ahmet Hulusi'ye intikal ettikten sonra Ahmet Hulusi'nin aynı mahallede babasından kalan evden hisse talebiyle açtığı dava neticesinde; evin Mehmet Raif Efendi'nin ölmeden önce eşi Akıle Hanım'a ait olduğunu söylediğinin anlaşılması üzerine dava reddedilmiştir (19 Ağustos 1870).¹⁵⁶

Lefkoşa'nın Ayaluka Mahallesi'nden vefat eden Hacı Petri veled-i Hacı Salamo'nun satılıp, mirasçılara paylaştırılan terekesinde alacaklılar arasında merhum müftü efendi kölesi Abdülbaki'nin 6 kuruş, 10 para ile Sufi Molla Mehmet, tabi'-i merhum müftünün 770 kuruş alacağı olduğu anlaşılmaktadır (19 Haziran 1850).¹⁵⁷

2 Mayıs 1866 tarihli bir hibe kaydında Kıbrıs müftüsü Mehmet Raci Efendi karşımıza çıkmaktadır. Lefkoşa'nın Abdi Çavuş Mahallesi'nden Kıbrıs Müftüsü Mehmet Raci Efendi'nin,

¹⁵⁰ KŞS, 42/39-2.

¹⁵¹ KŞS, 42/137-1.

¹⁵² KŞS, 44/154-1.

¹⁵³ KŞS, 51/71-2.

¹⁵⁴ KŞS, 49/281-1.

¹⁵⁵ KŞS, 49/282-2.

¹⁵⁶ KŞS, 49/285-1.

¹⁵⁷ KŞS, 42/71-1.

aynı mahallede bulunan ev ve müştemilatının üçte birer hissesini büyük oğlu Ahmet İnayet Efendi ile eşi Hacı Ahmet Ağa kızı Rahime Hanım'a hibe etmiştir.¹⁵⁸

Müftülerin Vekillikleri

Kıbrıs'ta görev yapan müftüler asli görevlerinin yanında güvenilir insanlar oldukları kabul edildiğinden dolayı isteyen kişilere mahkemelerde vekalet ettikleri kayıtlardan öğrenilmektedir. Lefkoşa'nın Debbaghane Mahallesi'nden Veli Ağa bin Nurullah ve kız kardeşi Ümmühani'nin, aynı mahallede bulunan evlerini müştemilatıyla birlikte Mustafa Ağa bin Nurullah Ağa'ya satarlarken Ümmühani adlı kadını mahkemede Müftü es-Seyyid Ömer Efendi ibn-i es-Seyyid Cafer Efendi vekaleten temsil etmiştir (22 Mayıs 1717).¹⁵⁹

İstanbul'da Vezneciler semtinde Camcali Mahallesi'nde ikamet eden Mehmet Sait Bey, Lefke'nin Flasu, Ayabıfan, Karpaşa, Linu, Aya Nikola ve Aya Yorgi; Omorfa'nın Masari ve Nicide köyleri ile Girne'nin çeşitli yerlerinde sahibi olduğu çiftlikler, hayvanlar, bahçeler, değirmenler ile zeytin ve incir ağaçlarını, vekili Kıbrıs Müftüsü Seyyid Hasan Hilmi aracılığıyla Lefkeli Hacı Emin Ağa ile Evrihu köyünden Timestoklu veled-i Hristoğlu'ya 80.600 kuruşa satmıştır (6 Temmuz 1842).¹⁶⁰

Müftü Terekeleri

Tereke kayıtları ölen müftülerin mirasçılara paylaştırılan malları içerdiği gibi görev yapan müftülerin mal varlıkları hakkında bilgi edinebilmemize yardımcı olmaları bakımından da önem taşımaktadırlar. Ayrıca müftülerin mal varlıkları içerisinde bulunan kullandıkları kitaplar hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden ölen Lefkoşa Müftüsü Seyyid Ömer Efendi bin Seyyid Cafer Efendi bin Seyyid Ömer Efendi'nin terekesi 17 Kasım 1829 tarihinde kurulmuştur. Seyyid Ömer Efendi'nin mirasçıları ise çocukları Seyyid Mustafa Efendi, Seyyid Mehmet Aziz Efendi, Şerife Fatma, Şerife Emetullah, Şerife Saliha ve Şerife Ümmügülsüm idi. Yalnız tereke incelendiğinde sadece ölen es-Seyyid Ömer Efendi'nin mal listesi bulunmaktadır. Bu listedeki malların toplam değeri ise 585.539 akçe (2927,68 kuruş) olduğu hesaplanmaktadır.¹⁶¹ Bu arada 25 Kasım 1729 tarihinde Ömer Efendi'nin çocukları babalarından kendilerine kalan Tuzla'nın Çite köyündeki çiftliği 1.030 kuruşa satarak babalarının borçlarını ödemişlerdir.¹⁶² Ancak bu satışa hissedarlardan Seyyid Mehmet Aziz Efendi karşı çıkmış ve satışın iptali için 17 Temmuz 1732 tarihinde dava açmıştır. Bunun yanında ilgili davada araya girenler tarafları uzlaştırmış ve Seyyid Mehmet Aziz Efendi 200 kuruş ve bir donluk çukaya hissesini satmaya razı olmuştu.¹⁶³ Tereke kaydında ise çiftliğin değeri 300.600 akçe (1.530g) olarak belirtilmişti.

Belgelerde karşılaştığımız bir başka tereke kaydı ise 11 Kasım 1813 tarihinde ölen Lefkoşa Müftüsü Seyyid Mehmet Hasip Efendi bin Seyyid Hüseyin Efendi'ye aittir. Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin müzayede ile satılıp, varisleri eşi Mustafa kızı Hatice, annesi Derviş kızı Akile Hatun, büyük kızı Ayşe Hatun, küçük kızı Şerife Akile'ye ve *li-ebeveyn* erkek kardeşleri es-Seyyid Mustafa Arif Efendi, es-Seyyid Ali Efendi ve es-Seyyid Ahmet Efendi ile *li-ebeveyn* kız kardeşi Fatma Hatun'a taksim edilen terekesi yüz altmış sekiz sehmden ibarettir. İlgili terekede en fazla dikkat çekenlerden biri de müftü efendinin kitaplarıydı. Terekedeki en değerli kitaplar arasında *Fetâvâ-yı Hayriyye* 146 kuruş, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* 100 kuruş, 2 ciltlik *Behcetü'l-Fetâvât* 90 kuruş,

¹⁵⁸ KŞS, 47/77-2.

¹⁵⁹ KŞS, 9/27-2.

¹⁶⁰ KŞS, 39/27-1.

¹⁶¹ KŞS, 13/222-1.

¹⁶² KŞS, 13/157-3.

¹⁶³ KŞS, 14/67-1.

2 ciltlik Naima tarihi 40 kuruş, İbn-i Kemal tarihi 50 kuruş ve Raşit tarihi ise 25 kuruş yer almaktadır. Seyyid Mehmet Hasip Efendi'nin terekesindeki gelirler 3 bölüme ayrılmıştır. Birinci bölüm genel eşyalar, kitaplar vb. 18.871 kuruş olarak, ikinci bölümde alacaklar 39.495 kuruş ve son bölümde ise mülkleri (dükkan, bahçe, tarla, çiftlik, ev, tarla vb) 36.021 kuruş olarak belirlenmişti. Terekenin toplam değeri 94.387 kuruştur. Masraflar (24.954 kuruş) çıktıktan sonra mirasçılara paylaştırılan miktar ise 69.433 kuruştur.¹⁶⁴

Lefkoşa'nın Ayasofya Mahallesi'nden ölen Müftü Ahmet Hulusi Efendi bin Müftü Hüseyin Efendi'nin terekesi, müzayede ile satılarak elde edilen gelir mirasçıları olan çocukları büyük oğlu Mehmet Raif Efendi, büyük kızı Ayşe ve küçük kızı Naile Hanımlar arasında paylaştırılmıştır (15 Temmuz 1857). Söz konusu terekede de kitaplar özellikle fetva kitapları ön plana çıkmaktadır. Ahmet Hulusi Efendi'nin terekesi incelendiğinde diğerlerinde olduğu gibi gelirler 3 bölüme ayrıldığı görülmektedir. Birinci bölümün değeri 70.527 kuruş, mülklerin olduğu ikinci bölüm 183.160 kuruş ve alacakların olduğu üçüncü bölüm ise 226.314 kuruş değerinde idi. Masraflar için ise 39.585 kuruş 36 para ödenmiştir. İlgili kayıta masraflar çıktıktan sonra ise mirasçılara 446.881 kuruş 4 para paylaştırıldığı belirtilmektedir. Ancak tüm rakamlar toplandığında 15 kuruşluk bir toplama hatası yapıldığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁵ Her iki tereke de incelendiğinde her iki müftünün ihtiyacı olanlara borç para verdikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca terekelerden adı geçen müftülerin geniş bir mülk çeşidine sahip oldukları öğrenilmektedir.

Sonuç olarak Kıbrıs adasında görev yapan müftüler toplumdaki herkes tarafından güvenilir insanlar olarak kabul edildiklerinden dolayı hemen her türlü olayda bilirkişi olarak yer aldıkları gibi nezaret, vekillik, vasilik de yapmışlardır. Müftülerin verdikleri fetvalar sayesinde karışık birçok olayın çözülmesi sağlanmıştır. Bu kadar önemli görevleri olmasına karşın bazı müftüler yetkilerini kötüye kullanmışlar ve cezalandırılmışlardır. Kimi dönemlerde Kıbrıs'taki müftüler arasında çekişme olduğu belgelere yansımıştır. Ayrıca Kıbrıs adasında görev yapan müftülerin yerli oldukları ve bazı aileler arasında müftülüğün dolaştığı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Toplumun zenginleri arasında olmaları da müftülük makamının cazibesini artırmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Kıbrıs Şer'î Sicil Defterleri (KŞS, 1-53)
BOA, KK., nr. 24, s. 189, h.
BOA, HAT., nr. 699/33714-G.
BOA, İ.DH. 50606, (5.7.1876).
BOA. YEE. 68/12, (Ocak 1877).

Basılı Yayınlar

AKGÜNDÜZ, Ahmet, "İslâm Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri", **Türkler**, Cilt X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.
AYDIN, Mehmet Akif, "Osmanlıda Hukuk", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Cilt I, İstanbul 1994.
ÇORUH, Haydar, **II. Mahmud Döneminde Kıbrıs'ın idarî, İktisadî ve İctimaî Yapısı (1808-1839)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul 2008.

¹⁶⁴ KŞS, 28/126-3.

¹⁶⁵ KŞS, 44/137-1.

- ERDOĞRU, Mehmet Akif “Osmanlı Kıbrıs’ında Meclis-i Şer”, **Kıbrıs’ta Osmanlılar II**, Lefkoşa 2009.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif, “Girne Mili Arşivinde Korunan 1633 Tarihli Bir Mülkname: Lefkoşa Kadısı Sadeddin Efendi Oğlu Ahmet Efendi Mülkü”, **Kıbrıs’ta Osmanlılar II**, Lefkoşa 2009.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif, “Osmanlı Kıbrıs’ında İhtida”, **Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı**, İzmir 1999.
- JENNINGS, Ronald C., **Christians and Mulims in Ottoman Cyprus and the Mediterranean World, 1571-1640**, New York 1993.
- İNALCIK, Halil “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, **Belleten**, Cilt XXVIII Sayı 112, Ankara 1964.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Cilt I, İstanbul 1994.
- LEWİS, Bernard, **İstanbul and the Civilization of the Ottoman Empire**, Oklahama 1963.
- MADİN, Ebulula “Fetva”, **İA**, Cilt IV, İstanbul 1977.
- ORHONLU, Cengiz, “Tercümân”, **İA**, Cilt XII/I, İstanbul 1979.
- ÖZKUL, Ali Efdal, **Kıbrıs’ın Sosyo-Ekonomik Tarihi 1726-1750**, Ankara 2010.
- PEİRCE, Leslie **Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet**, İstanbul 2005.
- SAHİLLİOĞLU, Halil “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs’ın İlk Yılı Bütçesi”, **Belgeler**, IV/7/8, Ankara 1967.
- SAMANİ, Hasan **Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin “Osmanlı Toplumunu”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Cilt I, İstanbul 1994.